

บทที่ 2

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูล เรื่อง การศึกษาพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าขึ้นสันกำแพง ตำบลสันกำแพง อ.สันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ นั้นผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมเอกสารทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้สนับสนุนงานวิจัยโดยแบ่งเป็นหัวข้อดังต่อไปนี้

- 2.1 ความเป็นมาของอำเภอสันกำแพง
- 2.2 ความเป็นมาของผ้าขึ้นภาคเหนือ
- 2.3 ความเป็นมาของผ้าขึ้นอำเภอสันกำแพง
- 2.4 บริบทและประวัติของกลุ่มอาชีพ อำเภอสันกำแพง
- 2.5 ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่
- 2.6 ผลิตภัณฑ์ประเภทผ้าและเครื่องถักทอ
- 2.7 การทำผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น
- 2.8 ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน
- 2.9 การออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก
- 2.10 ทฤษฎีการออกแบบผลิตภัณฑ์
- 2.11 ความพึงพอใจและการวัดความพึงพอใจ
- 2.12 กายวิภาค
- 2.13 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ความเป็นมาของอำเภอสันกำแพง

ตามหลักฐานศิลาจารึกที่ค้นพบ ณ วัดเชียงแสน หมู่ที่ 2 ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ สันนิษฐานว่าพี่น้องประชาชนชาวอำเภอสันกำแพง มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ใน “พินนาภูเลา” แขวงเมืองเชียงแสน (ปัจจุบันอยู่ในเขตท้องที่จังหวัดเชียงราย) ต่อมาได้มีการอพยพมาตั้งถิ่นฐานบริเวณลุ่มน้ำแม่ออน ในเขตท้องที่อำเภอสันกำแพง

ตามหลักฐานในศิลาจารึกปรากฏข้อความว่า “ เมื่อพระเจ้าศิริลัทธมมังกรมหาจักรพรรดิราชาราชเมื่อครั้งดำรงตำแหน่ง หมื่นดาบเรือนในปีวอก สัมฤทธิติก (เปลิกสัน) จุลศักราช 840 เดือน 6 ขึ้น 8 ค่ำ วันพุธ ได้มีจิตศรัทธาเชิญชวนบรรดาทายกและทายิกาทั้งหลาย ร่วมกันก่อสร้างวิหาร พระเจดีย์ หอไตรปิฎกเมื่อก่อสร้างแล้วเสร็จได้ขนานนามวัดที่สร้างขึ้นว่า “สาสิกัญญาหันตาราม” ซึ่งต่อมาคือ “วัดเชียงแสน” ในเขตท้องที่ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ในปัจจุบันต่อมาเมื่อ

ชุมชนมีความเจริญขึ้นจึงได้ยกฐานะเป็นแขวง เรียกว่า “แขวงแม่อน” อยู่ในเขตการปกครองของนครเชียงใหม่ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2445 ในรัชสมัยของพระเจ้าอินทวิชิตได้เกิดกบฏเงี้ยวขึ้นที่จังหวัดแพร่และได้มีชาวเงี้ยวในเขตแขวงแม่อน ได้บุกปล้นโรงกลั่นสุราที่บ้านป่าไผ่ ตำบลแช่ช้าง และเผาที่ทำการแขวงแม่อน ต่อมาในปี พ.ศ.2466 ทางราชการจึงได้ย้ายที่ทำการ แขวงแม่อน มาปลูกสร้างใหม่ที่บ้านสันกำแพงจึงได้ใช้ชื่อว่า “อำเภอสันกำแพง” มาจนถึงปัจจุบัน

ต่อมา ปี พ.ศ. 2546 ฯพณฯ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ได้มีข้อสั่งการให้ดำเนินการพัฒนาอำเภอสันกำแพง มีวัตถุประสงค์เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมวิถีชีวิตดั้งเดิม ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น ส่งเสริมการท่องเที่ยวและสร้างงาน สร้างรายได้ให้แก่ประชาชน ประกอบกับประชาชนได้เสนอแนวคิดต้องการให้ย้ายที่ว่าการอำเภอสันกำแพงและส่วนราชการต่างๆ ให้ตั้งเป็น “ศูนย์ราชการอำเภอสันกำแพง” แห่งใหม่สำหรับพื้นที่เดิมสมควรคืนพื้นที่ให้แก่ชุมชนเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาและจัดกิจกรรมต่างๆ ในรูปแบบ “ช่วงสันกำแพง” สำหรับที่ตั้งศูนย์ราชการอำเภอสันกำแพงแห่งใหม่ คือโรงงานยาสูบ กระทรวงการคลังได้อนุญาตให้ใช้ที่ดินบริเวณสถานีโยธาแม่อน ในพื้นที่ตำบลทรายมูล ร้องวัวแดง และแช่ช้าง เนื้อที่ 108 ไร่ เป็นสถานที่ก่อสร้างหน่วยงานต่างๆ ซึ่งขณะนี้ที่ว่าการอำเภอสันกำแพง ได้ก่อสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว ใช้งบประมาณ 7,787,000 บาท และเริ่มเปิดให้บริการประชาชนตั้งแต่วันที่ 24 มกราคม 2548 นายกรัฐมนตรีได้กรุณาให้เกียรติเปิดอาคารที่ว่าการอำเภอหลังใหม่ เมื่อวันที่ 16 เมษายน 2548 สำหรับส่วนราชการอื่นอยู่ระหว่าง การของงบประมาณดำเนินการก่อสร้างและในขณะนี้ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติอำเภอสันกำแพงได้มีหน่วยงานราชการที่ย้ายเข้ามาตั้งอยู่โดยกัน ทั้งหมด 5 ส่วนราชการ คือ 1. สถานีตำรวจภูธรสันกำแพง 2. สำนักงานเกษตรอำเภอสันกำแพง 3. สำนักงานสรรพากรจังหวัดเชียงใหม่ สาขาสันกำแพง 4. สำนักงานปศุสัตว์อำเภอสันกำแพง 5. สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ สาขาสันกำแพง

ภาพที่ 2.1 แบ่งการปกครองออกเป็น 10 ตำบล

ที่มา: <http://district.cdd.go.th/sankamphaeng/about->

2.2 ความเป็นมาของผ้าขึ้นภาคเหนือ

ผ้าที่ทอในบริเวณภาคเหนือหรือล้านนา ปัจจุบันคือบริเวณภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดเชียงราย พะเยา ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน เชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน จนถึงดินแดนบางส่วนของประเทศพม่า ประเทศจีน และประเทศลาว

ดินแดนในบริเวณล้านนาประกอบด้วยเนินเขาและที่ราบ หรือที่เรียกว่า บริเวณเชิงเขา หิมาลัย ประกอบด้วยขุนนางทางตะวันตกของประเทศจีน รัฐบาลของประเทศพม่า หลวงพระบาง เวียงจันทน์ ในประเทศลาว และบริเวณภาคเหนือตอนบนในปัจจุบัน ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา บริเวณดังกล่าวนี้เป็นถิ่นที่อยู่ของประชากรหลายชาติพันธุ์ แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่างก็มีการจัดองค์กรทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง มีความเชื่อทางศาสนา มีวัฒนธรรมและสังคมเป็นของตนเอง

บริเวณภาคเหนือประกอบด้วยเนินเขาและที่ราบคล้ายอ่างที่อุดมสมบูรณ์และเหมาะสมกับคตินิยมในการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนไท-ลาวมาแต่โบราณ โดยเฉพาะชาวยุโรปหรือชาวไทยวน ชนกลุ่มใหญ่ที่มีความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน ให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมที่เป็นภูเขา ทางน้ำไหล และการเลือกทิศทางซึ่งเป็นคติความเชื่อที่สืบทอดกันมาแต่สมัยพญามังราย ความเชื่อนี้อาจได้รับอิทธิพลมาจากจีนยุคแรกๆ ความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานในสภาพแวดล้อมที่เป็นเขาล้อมและมีธารน้ำไหลนี้ ยังปรากฏในกลุ่มชนไทยวนหลายกลุ่มที่เคลื่อนย้ายไปยังภูมิภาคอื่นด้วย

ในบริเวณนี้มีความเชื่อกันว่าเป็นที่อยู่ของมนุษย์เผ่าพันธุ์ต่างๆ มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จนถึงสมัยที่ชาวไทยวน ไทลื้อ และลาว เข้ามาตั้งถิ่นฐานเมื่อราวพ.ศ. ๑๖๐๐ โดยมาเป็นกลุ่มเล็กๆ ก่อน แล้วขยายตัวขึ้นเป็นลำดับ ผู้คนเหล่านี้เข้ามาอาศัยอยู่ในบริเวณทิศเหนือของเมือง

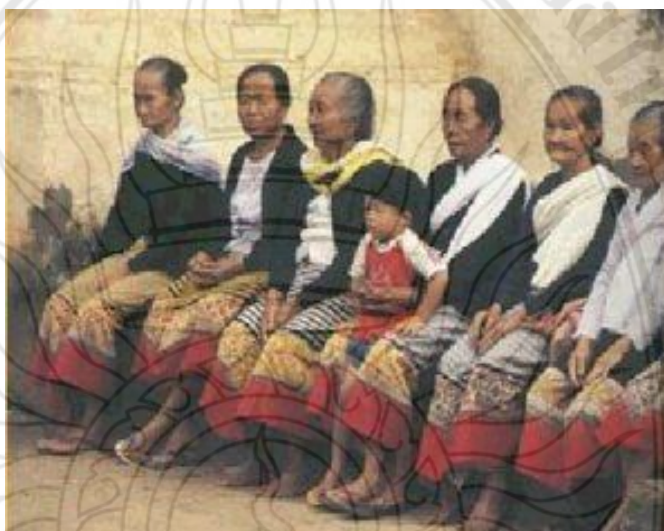
ลำพูน คนไท-ลาวเข้ามาอาศัยรวมกันเป็นหมู่บ้านใหญ่หลายๆ หมู่บ้าน มีผู้นำกษัตริย์เป็นประมุขร่วมกัน ดินแดนนี้อาจจะเป็นที่อยู่ของมอญและลัวะมาก่อนที่คนไท-ลาวจะเข้ามาตั้งถิ่นฐาน

กลุ่มคนไท-ลาว ตามตำนานเรียกว่า ลาว ที่สืบเชื้อสายมาจากพญาลัวะจักรหรือลาวจง ซึ่งเป็นกษัตริย์ของราชวงศ์ลาว และกษัตริย์ที่สืบต่อมาล้วนเป็นเชื้อสายจากลาวจงทั้งสิ้น จึงใช้คำนำหน้าพระนามว่าลาวเสมอ เช่นเรียกว่า พญาลาวครองเมืองเชียงราวหรือเมืองลาว พญาลาวเจืองหรือขุนเจือง (มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีในประเทศลาวและภาคอีสานของไทย) จนถึงพญามังราย ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์มังรายก็สืบเชื้อสายมาจากลาวจง

ต่อมาคำว่า “ลาว” และ “เมืองลาว” ค่อยๆ เลิกใช้ไปตามตำนานเมืองเชียงใหม่ ปรากฏว่าพญามังราย กษัตริย์พระองค์แรกที่ไม่ใช้คำว่า “ลาว” นำหน้าพระนามเรียกว่า พญามังราย แต่บางครั้งเรียกว่า พญาลาว พระบิดาของพญามังรายทรงพระนามว่า พญาเม็ง หรือลาวเม็ง ส่วนเมืองลาวนั้นต่อมาเรียกว่า โยนรวิญญ์ หรือโยนก เรียกประชาชนว่า โยน-ยวน-ยูน หลังจากที่ตั้งเมืองเชียงใหม่แล้วเรียกดินแดนเชียงใหม่ ลำพูนว่า พิงครวิญญ์ และเรียกคนไทยในพิงครวิญญ์ว่า ยวน ส่วนคำว่า “ลาว” นั้นปัจจุบันใช้เรียกประชาชนในประเทศลาว และใช้เรียกคนไทยกลุ่มหนึ่งที่อยู่ในภาคอีสานที่มีเชื้อสายลาวเท่านั้น

พญามังรายหรือพระเจ้าเม็งราย ปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์มังราย ผู้รวบรวมอาณาจักรล้านนาเข้าด้วยกัน แล้วสร้างเมืองเชียงใหม่หรือณพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ขึ้นเป็นราชธานี มีพระชนมายุอยู่ประมาณ พ.ศ. ๑๗๘๑ ถึงพ.ศ. ๑๘๐๐ สวรรคตเมื่อมีพระชนมายุ ๘๐ พรรษา ต่อมากษัตริย์ปกครองเชียงใหม่อีก ๕ พระองค์ พระเจ้ามังกรวิญญ์เป็นกษัตริย์องค์สุดท้าย อาณาจักรล้านนาจึงตกอยู่ในปกครองของพม่า ทำให้อาณาจักรล้านนาที่เคยรุ่งเรืองมาช้านานต้องล่มลงเป็นเวลาเกือบ ๒๐๐ ปี จนถึงพ.ศ. ๒๓๓๙ พระเจ้ากาวิละ ปฐมกษัตริย์ราชวงศ์กาวิละจึงได้ตั้งเมืองเชียงใหม่ขึ้นเป็นราชธานีของอาณาจักรล้านนาอีกครั้งหนึ่ง และมีกษัตริย์ปกครองต่อมาอีก ๙ พระองค์ จนถึงสมัยของพระเจ้าแก้วนรวิญญ์ ล้านนาก็ถูกรวมเขเอู่ภายใต้การปกครองของประเทศสยาม และรวมเข้าเป็นประเทศไทยในปัจจุบัน

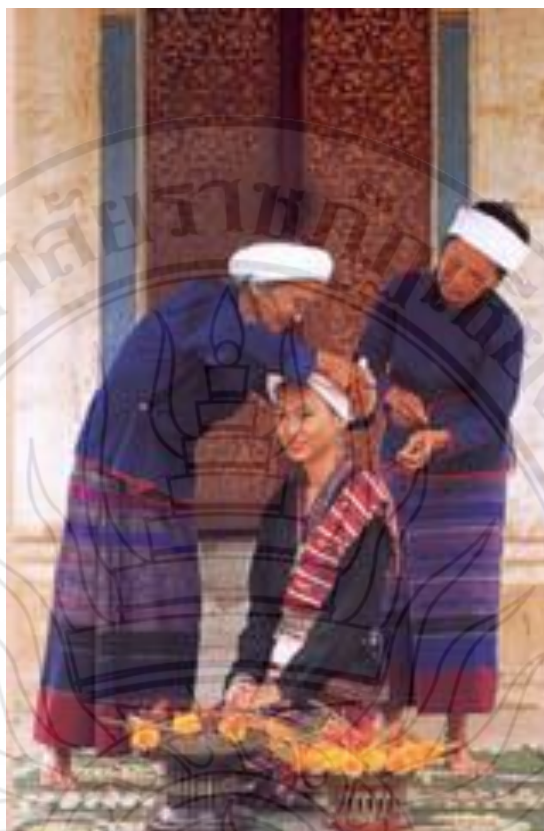
จากประวัติศาสตร์และลักษณะภูมิประเทศดังกล่าว ทำให้ภาคเหนือเป็นดินแดนที่มีชนบประเพณี วัฒนธรรมเป็นของตนเอง โดยเฉพาะกลุ่มไทยวนหรือโยนก ปัจจุบันเรียกตนเองว่า “คนเมือง” แต่เดิมมักเรียก “ลาวพุงดำ” เพราะนิยมสีกลายตามบริเวณต้นขาและหน้าท้อง ไทยวนเป็นชนกลุ่มใหญ่ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ไทลื้อเป็นอีกกลุ่มชนหนึ่งที่มีจำนวนมากรองจากไทยวน ไทลื้อตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณจังหวัดเชียงราย พะเยา และน่าน นอกจากนี้ยังมีชนกลุ่มน้อย เช่น ลัวะ กะเหรี่ยง ไทใหญ่ มอญ ตลอดจนไปจนถึงชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ เช่น แม่

มูเซอ อีโก้ เย้า ลีซอ กระจายอยู่ในจังหวัดต่างๆ ของภาคเหนือ

ภาพที่ 2.2 กลุ่มคนไทยวน

ที่มา: <https://thaiunique.wordpress.com>

ภาพที่ 2.3 กลุ่มคนไทลื้อ

ที่มา: <https://thaiunique.wordpress.com>

กลุ่มคนไทยวนในอดีตมีวัฒนธรรมการใช้ผ้าเป็นของตนเอง ตั้งแต่การทอ การสร้างลวดลาย จนถึงการนุ่งห่ม เช่น ผู้ชายจะนุ่งหยักรั้งจนถึงโคนขาเพื่ออวดลายสักตั้งแต่เหนือเข่าขึ้นไปจนถึงโคนขา ไม่สวมเสื้อแต่มีผ้าห้อยไหล่ คนชั้นสูงจะสวมเสื้อ มีผ้าพันเอง ผู้หญิงนุ่งซิ่นลายขวางลำตัว มีเชิงเป็นลวดลาย ไม่สวมเสื้อแต่มีผ้ารัดอก มักเกล้าผมมวยไว้กลางศีรษะแล้วปักปิ่นหรือเสียบดอกไม้ การแต่งกายเช่นนี้ยังปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนังวิหารหลายแห่ง เช่น จิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ตำบลพระสิงห์ เชียงใหม่ประมาณ พ.ศ. ๒๔๐๖ จิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดบวรศรีรัตนาราม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เขียนเมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ผ้าพื้นบ้านภาคเหนือที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นที่สุดคือ ผ้าไทยวน ผ้าไทลื้อ ผ้าของกลุ่มชนทั้งสอง ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม เครื่องนอน และเครื่องบูชาตามความเชื่อที่ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ โดยเฉพาะผ้าซิ่น ผ้านุ่งผู้หญิงของกลุ่มไทยวนและไทลื้อมีส่วนประกอบคล้ายคลึงกัน แบ่งเป็น ๓ ส่วน ได้แก่

ภาพที่ 2.4 ซิ่นไทยวน อำเภอมะเข่

ที่มา: <https://thaiunique.wordpress.com>

-หัวซิ่น ส่วนที่อยู่ติดกับเอว มักใช้ผ้าพื้นสีขาว สีแดง หรือสีดำต่อกับตัวซิ่นเพื่อให้ซิ่นยาวพอดีกับความสูงของผู้นุ่ง และช่วยให้ใช้ได้คงทน เพราะเป็นชายพกต้องขมวดเหน็บเอวบ่อยๆ

-ตัวซิ่น ส่วนกลางของซิ่น กว้างตามความกว้างของพืม ทำให้ลายผ้าขวางลำตัว มักทอเป็นริ้วๆ มีสีต่างๆ กัน เช่น ริ้วเหลืองพื้นดำ หรือทอยกเป็นตาสี่เหลี่ยม หรือทอเป็นลายเล็กๆ

-ตีนซิ่น ส่วนล่างสุด อาจเป็นสีแดง สีดำ หรือทอลายจกเรียก ซิ่นตีนจก ชาวไทยวนนิยมทอตีนจกแคบ เช่น ซิ่นตีนจกแม่เฒ่า บริเวณอำเภอมะเข่ จังหวัดเชียงใหม่ มักทอลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดอยู่ตรงกลาง เชิงล่างสุดเป็นสีแดง ซิ่นตีนจกของคหบดีหรือเจ้านายมักสอดดิ้นเงินหรือดิ้นทองให้สวยงามยิ่งขึ้น

2.2.1 การนุ่งซิ่นและห่มสไบเป็นการแต่งกาย

การนุ่งซิ่นและห่มสไบเป็นการแต่งกายที่แพร่หลายในกลุ่มผู้หญิงชาวเหนือแทบทุกกลุ่ม แต่รูปแบบของซิ่นจะแตกต่างกันตามคตินิยมของแต่ละกลุ่ม เช่น ชาวไทลื้อในบริเวณจังหวัดเชียงราย พะเยา และน่าน โดยเฉพาะกลุ่มไทลื้อ จังหวัดน่าน มีแบบแผนการทอผ้าซิ่นและการสร้างลวดลายที่สำคัญ 3 ประเภท คือ

ภาพที่ 2.5 ผ้าลายน้ำไหลเมืองน่าน
ที่มา: <https://thaiunique.wordpress.com>

2.2.1.1 ลายล้วงหรือเกาะ คือ การสร้างลายด้วยวิธีล้วงด้วยมือ คือใช้เส้นด้ายสีต่างๆ สอดลงไป在线ด้ายยืนตามจังหวะที่กำหนดให้เป็นลายคล้ายการสานขัด จากนั้นจะใช้ฟืมกระแทกเส้นด้ายให้สนิทเป็นเนื้อเดียวกัน ผ้าลายล้วงที่มีชื่อเสียงคือ ผ้าลายน้ำไหล หรือ ผ้าลายน้ำไหลเมืองน่าน ซึ่งเกิดจากการล้วงให้ลายต่อกันเป็นทางยาว เว้นระยะเป็นช่วงๆ คล้ายคลื่น นอกจากผ้าลายล้วง ยังมีลายอื่นๆ ที่เรียกชื่อตามลักษณะลาย เช่น ลายใบมิต หรือลายมิตโกน เป็นลายที่เกิดจากการล้วงสอดสีด้ายหลายๆ สีให้ห่างกันเป็นช่วงๆ เหมือนใบมิตบางๆ ลายจรวดมีลักษณะคล้ายจรวดกำลังพุ่ง ลายน้ำไหลสายรุ้งเป็นลายที่พัฒนามาจากลายน้ำไหลโดยค้นด้วยการสอดสี ลายไส้ปลา เป็นลายที่มีหลายสีคล้ายสีรุ้ง แล้วค้นด้วยการเก็บมุกชนิดต่างๆ เช่น มุกลายดอกหมาก มุกข้าวลิบ ลายกำปุงหรือลายแมงมุม พัฒนาจากการนำลายน้ำไหลมาต่อกันตรงกลาง เต็มลายเล็กๆ โดยรอบเป็นขาคล้ายแมงมุม ต่อมาพัฒนาเป็นลายอื่นๆ ได้อีกมาก เช่น ลายดอกไม้ ลายปู ลวดลายที่เกิดขึ้นนี้ล้วนมาจากกรรมวิธีในการล้วงทั้งสิ้น หากแต่ละลายจะดัดแปลงผสมกับกรรมวิธีอื่นเพื่อให้ได้ลวดลายที่ต่างกันอย่าง

ภาพที่ 2.6 ซิ่นมุกต่อตีนจก ชาวไทพวน
ที่มา: <https://thaiunique.wordpress.com>

2.2.1.2 ลายเก็บมุก คือ การสร้างลวดลายด้วยการทอคล้ายกับการเก็บขอบของอีสาน ไม่ได้ล้วงด้วยมือ แต่จะเก็บลายด้วยไม้ไผ่เหลากลมปลายไม้แหลม เมื่อเก็บลายเสร็จแล้วจะสอดเส้นด้ายด้วยไม้เก็บลายชนิดต่างๆ ตามแม่ลายที่จะเก็บ ลายชนิดนี้เรียกชื่อต่างกันไปตามความนิยมท้องถิ่น

ภาพที่ 2.7 ลายคาดก่าน หรือ มัดก่าน
ที่มา: <https://thaiunique.wordpress.com>

2.2.1.3 ลายคาดก่าน หรือ มัดก่าน คือการสร้างลวดลายที่ใช้กรรมวิธีเช่นเดียวกับลายมัดหมี่ การคาด(มัด) ก่อนย้อมจะเป็นตัวกำหนดขนาดของลาย คล้ายลายมัดหมี่ ลายคาดก่านมักประดิษฐ์เป็นลวดลายเล็กๆ ไม่พัฒนาลวดลายเหมือนลายน้ำไหล

กรรมวิธีในการทอผ้าให้เป็นลวดลายประเภทต่างๆ เหล่านี้ได้นำมาใช้กับผ้าทอที่ต้องการใช้สอยในลักษณะที่ต่างกันไป โดยเฉพาะชิ้นไทลื้อเมืองน่าน หรือ ชิ้นน่าน มีลวดลายและสีเด่น เพราะทอด้วยไหมเป็นริ้วใหญ่ๆ สลับสีประมาณสามหรือสี่สี ส่วนตีนชิ้นมีสีแดงเป็นแถบใหญ่ ถัดขึ้นไปเป็นสีน้ำเงินหรือม่วงเข้มคั่นด้วยดินเงินหรือดินทอง หรือไหมคำสลับเพื่อให้เกิดความวาวระยับ บางทีแต่ละช่วงจะคั่นด้วยลวดลายให้ดูงดงามยิ่งขึ้น เรียกต่างออกไปตามลักษณะของลาย เช่น ชิ้นป่อง ชิ้นตาเหลี่ยม ชิ้นล้วง ชิ้นลายน้ำไหล

ภาพที่ 2.8 ชิ้นป่อง

ที่มา: <https://thaiunique.wordpress.com>

ภาพที่ 2.9 ชินลัวง

ที่มา: <https://thaiunique.wordpress.com>

นอกจากนี้ยังมีชนิดต่างๆ และกรรมวิธีในการสร้างลวดลายประเภทต่างๆ ตามลักษณะพื้นบ้าน แล้ว ยังมีผ้าชนิดต่างๆ ที่มีความงดงามสอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยอีกหลายชนิด เช่น ผ้าแหลบ หรือผ้าหลบ หรือผ้าปูที่นอน ที่นิยมทอเป็นลายทั้งผืนหรือลายเฉพาะบางส่วน เช่น เชิงทอเป็นรูปสัตว์ เช่น ม้า ช้าง หรือดอกไม้เรียงเป็นแถว เชิงล่างปล่อยเส้นฝ้ายลุ่ยหรือถักเป็นเส้นตาข่ายเพื่อความสวยงาม

ภาพที่ 2.10 ผ้าหลบ

ที่มา: <https://thaiunique.wordpress.com>

ผ้าหลบหรือผ้าห่มนี้มักทอเป็นลวดลายเรขาคณิตคล้ายลายขีด ส่วนมากจะทอเป็นผืนเล็กๆ หน้าแคบ เพื่อความสะดวกในการทอก่อน แล้วจึงเย็บผืนต่อกันเป็นผืน คล้ายกับผ้าห่มหรือผ้าห่มไหล่ของชาวลาว แต่ผ้าหลบนิยมทอด้วยสีแดงและดำ ผ้าหลบปละผ้าเก็บมุกที่ใช้การประดิษฐ์ลวดลายด้วยวิธีการนี้ ปัจจุบันมีการประยุกต์ใช้ประโยชน์อย่างอื่นด้วย

นอกเหนือจากการทอผ้าของกลุ่มชนเชื้อสายไทยวนและไทลื้อที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นดังกล่าวแล้ว ในบริเวณภาคเหนือยังมีผ้าที่มีลักษณะเด่นอีกอย่างหนึ่งคือ ผ้าย้อมครามหรือสีกรมท่า ย้อมจากต้นครามหรือต้นห้อม เรียก ผ้าหม้อห้อม ใช้สำหรับตัดเย็บเป็นเสื้อและกางเกง ทำกันมากที่ตำบลทุ่งโฮ้ง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

ภาพที่ 2.11 จิตรกรรมวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ แสดงการแต่งกายและวิถีชีวิตชาวล้านนา
ที่มา: <https://thaiunique.wordpress.com>

ภาพที่ 2.12 จิตรกรรมวิหารวัดกุมินทร์ แสดงการแต่งกายของชาวเมือง ผู้หญิงนุ่งซิ่นป้อง ทอลายขีด
และผ้าซิ่นมัดก่านลายมัดหมี่หรือคาดก่าน
ที่มา: <https://thaiunique.wordpress.com>

การนุ่งซิ่นและการแต่งกายของชาวล้านนาในอดีตนั้น ปรากฏหลักฐานอยู่ในภาพจิตรกรรมฝาผนังหลายแห่ง แบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ ๒ ประเภท คือ การแต่งกายของชนชั้นสูง และการแต่งกายของสามัญชน การแต่งกายของกษัตริย์ เจ้านายชั้นสูง จะเลียนแบบการแต่งกายของกษัตริย์พม่า โดยเฉพาะภาพจิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ แสดงให้เป็นภาพเจ้าชายและข้าราชการชั้นสูงนุ่งผ้าแบบโจงกระเบนหยักครึ่ง ถลกสูงขึ้นไปจนเห็นรอยสักที่ขา ตั้งแต่เข้าขึ้นไปจนถึงต้นขาคล้ายสนับเพลาหรือกางเกง ไม่สวมเสื้อ แต่มีผ้าคล้องคอ ห้อยไหล่

หากสวมเสื้อจะสวมเสื้อคอปิด แขนกระบอก มีทั้งที่โพกผ้าและไม่โพกผ้า ไว้จุก และทำผมเกล้าโน้มมาข้างหน้าอย่างมอญ ส่วนผู้ชายทั่วไปตัดผมเกรียนไล่ขึ้นไปจนถึงกลางศีรษะ แล้วจึงปล่อยผมยาวเป็นแผงอยู่กลางศีรษะ

สตรีชั้นสูงนั้น บางแห่งแต่งกายอย่างชาวกรุงเทพฯ นุ่งซิ่นยาวกรอมเท้า ลายขวางลำตัว ตีนจก ไม่สวมหมวกก็เกล้าผมมวยไว้กลางศีรษะ มีรัดเกล้า ปักปิ่น

สำหรับการแต่งกายของชาวบ้านทั่วไปนั้น ผู้ชายจะนุ่งหยักรั้งสูงถึงโคนขาจนเห็นรอยสักที่ขา มีผ้าคาดเอวปล่อยชายห้อยไว้ข้างหน้า บางคนสวมหมวก คงจะเป็นผู้ดีหรือคหบดีที่เริ่มรับอิทธิพลตะวันตกเข้ามาแล้ว

ส่วนหญิงชาวบ้านทั่วไปที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนังหลายแห่งในภาคเหนือ มีรูปแบบของการใช้เครื่องนุ่งห่มที่คล้ายคลึงกันคือ นุ่งซิ่นยาวกรอมเท้า ลายขวางลำตัว มักเป็นซิ่นสีพื้นมีลายสีเข้ม เช่น สีแดง สีส้ม และสีดำเป็นลายขวางสลับเป็นริ้วขวางลำตัว ที่เชิงซิ่นมีทั้งที่เป็นแถบสีส้ม สีแดง เป็นแถบใหญ่ๆ ไม่มีลวดลาย ส่วนที่มีลวดลายจกแบบที่เรียกว่าตีนจกนั้น จะมีเฉพาะสตรีที่มีฐานะ และสตรีชั้นสูงเป็นส่วนใหญ่ ผู้หญิงมักไม่สวมเสื้อ แต่มีผ้ารัดอกหรือห่มสไบเฉียง หรือใช้ผ้าคล้องคอ ห้อยสองชายลงมาข้างหน้า สิบบุหรืไซโยมวนโต แต่ก็มีในบางแห่ง เช่น จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน แสดงให้เห็นหญิงสาวผู้ดีสวมเสื้อแขนยาวคล้ายเสื้อคลุมสวมทับเสื้อชั้นในอีกทีหนึ่ง คงเป็นการแต่งกายที่รับแบบอย่างมาจากตะวันตก ทรงผมนิยมไว้ผมยาวเกล้าสูงเป็นมวยไว้กลางศีรษะ รัดเกล้ามีปิ่นปัก บางทีตัดจอนผมยาวอ่อน สตรีชั้นสูงนิยมนุ่งซิ่นไหม ลายขวางสอดด้นเงิน ดิ้นทอง เชิงซิ่นเป็นลวดลายจก แต่ถ้าเป็นโอกาสพิเศษจะนุ่งตีนจก ส่วนการสวมเสื้อแทนผ้ารัดอกหรือผ้าสไบคงเกิดขึ้นภายหลังตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

นอกจากการทอผ้าเพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มแล้ว ในภาคเหนือยังทอผ้าสำหรับใช้สอยอีกหลายอย่าง เช่น ผ้าหอบ ผ้าแซงแดง ผ้าแซงดำ ผ้าแฮล็บ ผ่ากั้ง ผ่ามุ้ง ผ่าขามม้า ผ่าล้อ ผ่าปากหัวนาค ยาม ผ่าห่ม ฯลฯ

ภาพที่ 2.13 ผ่ากั้งไทแดง แขวงหัวพัน ประเทศลาว ใช้กันประตู่

ที่มา: <https://thaiunique.wordpress.com>

ผ้าพื้นบ้านภาคเหนืออีกประเภทหนึ่งเป็นผ้าที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ขนบประเพณีของกลุ่มชน เช่น ผ้าสำหรับนุ่งห่มหรือใช้ในงานทำบุญ งานนักขัตฤกษ์ ได้แก่ ตุง หรือธงที่ใช้ในประเพณีต่างๆ เช่น ตุงใจ ตุงสามหาง

ภาพที่ 2.14 ตุง

ที่มา: <https://thaiunique.wordpress.com>

ปัจจุบันการทอผ้าพื้นบ้านในภาคเหนือยังทอกันอยู่ในหลายท้องถิ่น เช่น ในบริเวณอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน อำเภอสันกำแพง อำเภอแม่แตง อำเภอแม่สาย อำเภอฮอด อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ และในหลายอำเภอของจังหวัดลำปาง โดยเฉพาะผ้าฝ้ายทอมือของบ้านไร่ไผ่งาม ตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาจากกรรมวิธีพื้นบ้านโบราณหลายอย่าง นอกจากนี้ยังมีกลุ่มทอผ้าอีกหลายกลุ่มกระจายอยู่หลายจังหวัด เช่น กลุ่มทอผ้าอำเภอลอง จังหวัดแพร่ กลุ่มทอผ้าไทลื้อ อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

ภาพที่ 2.15 ซิ่นกะเหรี่ยง

ที่มา: <https://thaiunique.wordpress.com>

ผ้าพื้นเมืองภาคเหนืออีกประเภทหนึ่ง คือ ผ้าทอมือกลุ่มน้อย เช่น ผ้าทอของชาวกะเหรี่ยง ไทใหญ่ และผ้าทอของชาวเขาเผ่าต่างๆ เช่น ม้ง เย้า มูเซอ ผ้าทอเหล่านี้จะมีรูปแบบและกรรมวิธีในการทอที่แตกต่างกันไป ตามคตินิยมและชนบประเพณีที่สืบทอดกันมาในกลุ่มของตน เช่น ผ้ากะเหรี่ยง นิยมทอลายขวางเป็นชิ้นเล็กๆ สีแดงและดำ เมื่อนำมาทอเครื่องนุ่งห่มจะเย็บต่อกันจนมีขนาดตามความต้องการ ส่วนชาวไทยภูเขานั้นมีกรรมวิธีในการทอผ้าต่างออกไป มักหน้าแคบ ตกแต่งเป็นลวดลายด้วยการปัก ประดับเครื่องเงิน ลูกบิด เพื่อเพิ่มสีสันให้งดงามยิ่งขึ้น

2.3 ความเป็นมาของผ้าชิ้นอำเภอสันกำแพง

สันกำแพงเป็นแหล่งที่มีการทอผ้ามาแต่ครั้งอดีต ในชุมชนต่างๆ ในอำเภอสันกำแพง ล้วนมีฝีมือในการทอผ้าด้วยกี่พื้นเมือง สืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ เมื่อประมาณ ๑๐๐ กว่าปีมาแล้ว ได้เริ่มมีการค้าขายระหว่างเชียงใหม่และพม่า โดยในเบื้องต้นเป็นการค้าช้าง ม้าต่าง วัวต่าง ต่อมาจึงได้มีการนำเส้นไหมดิบจากพม่ากลับมาเชียงใหม่ นำเส้นไหมดังกล่าวมาทอเป็นผ้าชิ้นไหม ผ้าโสร่งไหม แล้วดำเนินการส่งกลับไปขายให้พม่าอีกต่อหนึ่ง ผ้าชิ้นนั้นมีทั้งผ้าพื้นๆที่เรียกว่าผ้าด้าน คือผ้าไหมที่ใช้เส้นไหมพุ่งสีเดียว ทอตลอดกันไปทั้งผืน ไม่มี ดอกดวงหรือลวดลายอื่น นอกจากนั้นก็มีผ้าชิ้นหางกระรอกคือแบบปั่นโก หรือ ชิ่นโก หมายถึงเอาเส้นไหมสีต่างๆ มาเป็นสีๆ ให้เข้ากันแล้วทอ ลายของผ้าชิ้นเวลานั้นเป็นลายขวางเป็นส่วนใหญ่ จุดเด่นของผ้าไหมสันกำแพงคือ ลวดลายเฉพาะของสันกำแพง ซึ่งต่อมาได้มีการพัฒนามาเป็น “ลาย๗วัน” คือการไล่สี ๗ สีตามวันใน ๑ สัปดาห์ หรือเรียกว่า เชิง ๗ วัน จากนั้นก็มี ลายวงเดือน ลายน้ำไหล ซึ่งมีเฉพาะที่สันกำแพงเท่านั้น ในปี พ.ศ. ๒๔๗๙ ผ้าไหมสีฟ้าได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เนื่องมาจาก พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพิริพวงศักราชเดช ทรงขับรถแข่งคู่พระทัย ชื่อว่าโรมิวลุส (Romulus) ซึ่งมีสีฟ้าสด ต่อมาเรียกกันว่าสีฟ้าพิระสีฟ้าจึงเป็นสีที่นิยมที่สุดในเวลานั้น และมีการย้อมเส้นไหมเป็นสีฟ้าและผ้าชิ้นก็ย้อมสีฟ้า แล้วจึงตั้งชื่อว่า “ผ้าไหมลายสีพิระ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๘๑ ได้มีการประกวดนางสาวไทย โดยผู้ชนะการประกวดในปีนั้น ได้สวมชุดที่ตกแต่งและเล่นเชิงผ้าไหมของสันกำแพงขึ้นไปประกวดบนเวที ส่งผลให้รัฐบาลในขณะนั้น ได้เชิญร้านค้าผ้าไหมจากสันกำแพงไปออกร้านขายของในงานวันรัฐธรรมนูญที่สวนอัมพร ซึ่งขายดีและมีชื่อเสียงโด่งดังมากนอกจากขายผ้าไหมปลีกหน้าร้านแล้วยังมีการส่งผ้าไหมไปขายตามร้านต่างๆ ในเมืองเชียงใหม่ ส่วนกรุงเทพฯขายส่งแถวถนนสาทรเหนือ-สาทรใต้ สุริวงค์ พาหุรัตน์ และ ยังขายส่งไปยังจังหวัดอื่นๆ เช่น กรุงเทพฯ แพร่ ลำพูน ลำปาง เป็นต้น ต่อมาได้มีการใช้ผ้าที่หลากหลาย เช่นผ้าอีสานเริ่มมีการทอผ้าไหมเพิ่มมากขึ้น และมีการเปลี่ยนแปลงไปใช้ไหมญี่ปุ่นที่มีความหนา และความสวย แต่ของสันกำแพงเป็นผ้าชิ้นไหม ส่วนใหญ่ก็เปลี่ยนมาเป็นทอผ้าฝ้าย ทอผ้าขาม้า จึงไม่ได้รับความนิยมในช่วงนั้น

ภาพที่ 2.16 การสาวเส้นด้าย

ที่มา: <http://www.buason.com/>

ซึ่งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านสันกำแพง ได้มีการ ฟื้นฟูเรื่องผ้าไหมสันกำแพงขึ้นจากการร่วมตัวของผู้เฒ่าผู้แก่ ของหมู่บ้านขึ้น จึงทำให้ผ้าสันกำแพงมีความนิยมเรื่อยๆนอกจากนี้ปัญหาหนึ่งที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้บริโภคหรือนักท่องเที่ยว คือ รูปแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าขึ้นสันกำแพง ลวดลายควรมีการประยุกต์และพัฒนาลวดลายให้มีความแปลกใหม่และมีเอกลักษณ์ ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนตำบลสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการต่อยอดทางภูมิปัญญาและส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในชุมชนอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ต่อไป

2.4 บริบทและประวัติของกลุ่มอาชีพ อำเภอสันกำแพง

2.4.1 บริบทและประวัติของกลุ่มอาชีพ อ.สันกำแพง

จากหลักฐานศิลาจารึกที่ค้นพบ ณ วัดเชียงแสน ตำบลออนใต้ สันนิษฐานกันว่าชาวอำเภอสันกำแพงอพยพมาจากพันนาภูเลา แขวงเมืองเชียงแสน (ปัจจุบันอยู่ในจังหวัดเชียงราย) มาตั้งอยู่ริมน้ำแม่ออน โดยในสมัยพระเจ้าศิริลัทธมมังกร มหาจักรพรรดิราชาธิราช ได้เสวยราชเป็นกษัตริย์ครองนครเชียงใหม่ ได้โปรดให้ราชมนตรีนายหนึ่งชื่อ เจ้าอภิขวณภนบวรสิทธิ เป็นหมื่นดาบเรื่อนได้มีจิตศรัทธาชักชวนบรรดาทนายทนายิกาทั้งหลายมาประชุมกันเพื่อสร้างวิหารพระเจดีย์และหอพระไตรปิฎกเมื่อสร้างเสร็จแล้วขนานนามวัดที่สร้างขึ้นว่า "ศาลกิจญาณหันดาราม" วัดนี้ต่อมาชาวบ้านเรียกว่า "วัดเชียงแสน" นอกจากนั้น ชาวบ้านในหลายท้องถิ่นของอำเภอเป็นไทยองและไทลื้อ สำเนียงพูดของชาวบ้านในอำเภอเชียงแสน ต่อมาได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอเรียกว่า "แขวงแม่ออน" อยู่ในปกครองของนครเชียงใหม่ ถึง พ.ศ. 2445 ในรัชสมัยของเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ ครองนครเชียงใหม่ ได้เกิดกบฏเงี้ยวขึ้นที่อำเภอเมืองแพร่ ที่แขวงแม่ออนมีชาเงี้ยว 11 คน มีอาวุธครบได้ทำ

การบุกปล้นโรงกลั่นสุราที่บ้านป่าไผ่ ตำบลแช่ช้าง แล้วทำการเผาที่ทำการแขวงแม่อนเสียหายทั้งหลัง แล้วได้หนีไปทางอำเภอตอยสะเก็ด ต่อมาในปี พ.ศ. 2446 ทางราชการได้ย้ายที่ทำการแขวงแม่อนมาปลูกสร้างที่บ้านสันกำแพง จึงได้ชื่อว่า "อำเภอสันกำแพง" มาจนถึงทุกวันนี้ ในปี พ.ศ. 2537กระทรวงมหาดไทยได้แบ่งพื้นที่บางส่วนของอำเภอสันกำแพงยกฐานะเป็น "กิ่งอำเภอแม่อน"

ลักษณะภูมิประเทศ สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มกว้าง มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 196.69 ตารางกิโลเมตร มีลำน้ำที่สำคัญ ลำน้ำแม่อน ลำน้ำแม่ปูคา ลำน้ำแม่กวง เป็นแหล่งน้ำสำคัญ

ตารางที่ 2.1 อำเภอสันกำแพงแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 10 ตำบล 100 หมู่บ้าน ได้แก่

ลำดับที่	อักษรไทย	อักษรโรมัน	จำนวนหมู่บ้าน	ประชากรทั้งหมด (พ.ศ. 2558)	ประชากรแยกตามส่วนท้องถิ่น (พ.ศ. 2558)	
1.	สันกำแพง	San Kamphaeng	14	16,247	11,085	(ทต. สันกำแพง) (อบต. สันกำแพง)
2.	ทรายมูล	Sai Mun	7	4,084	4,084	(ทต. สันกำแพง)
3.	ร้องวัวแดง	Rong Wua Daeng	11	5,656	5,656	(อบต. ร้องวัวแดง)
4.	บวkc้าง	Buak Khang	13	8,022	8,022	(ทต. บวkc้าง)
5.	แช่ช้าง	Chae Chang	10	7,714	2,759	(ทต. สันกำแพง) (อบต. แช่ช้าง)
6.	ออนใต้	On Tai	11	5,334	5,334	(ทต. ออนใต้)
7.	แม่ปูคา	Mae Pu Kha	9	5,835	5,835	(ทต. แม่ปูคา)
8.	ห้วยทราย	Huai Sai	8	6,012	6,012	(ทต. ห้วยทราย)
9.	ตันเปา	Ton Pao	10	16,066	16,066	(ทม. ตันเปา)
10.	สันกลาง	San Klang	7	7,936	7,936	(ทต. สันกลาง)

ลำดับ ที่	อักษรไทย	อักษร โรมัน	จำนวน หมู่บ้าน	ประชากร ทั้งหมด (พ.ศ. 2558)	ประชากรแยกตามส่วน ท้องถิ่น (พ.ศ. 2558)
	รวม		100	82,906	67,133 (เทศบาล) 15,773 (อบต.)

ที่มา: เจษฎาพล กิตติพัฒน์วิทย์, 2558

2.4.1.1 ท้องที่อำเภอสันกำแพงประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

10 แห่ง ได้แก่

- เทศบาล3เมืองต้นเปา ครอบคลุมพื้นที่ตำบลต้นเปาทั้งตำบล
- เทศบาลตำบลสันกำแพง ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของตำบลสันกำแพง ตำบลทรายมูลทั้งตำบล และบางส่วนของตำบลแช่ช้าง
- เทศบาลตำบลแม่ปู้คา ครอบคลุมพื้นที่ตำบลแม่ปู้คาทั้งตำบลเทศบาลตำบลบวกค้าง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบวกค้างทั้งตำบล
- เทศบาลตำบลออนใต้ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลออนใต้ทั้งตำบล
- เทศบาลตำบลสันกลาง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลสันกลางทั้งตำบล
- เทศบาลตำบลห้วยทราย ครอบคลุมพื้นที่ตำบลห้วยทรายทั้งตำบล
- องค์การบริหารส่วนตำบลสันกำแพง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลสันกำแพง (เฉพาะนอกเขตเทศบาลตำบลสันกำแพง)
- องค์การบริหารส่วนตำบลร้องวัวแดง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลร้องวัวแดงทั้งตำบล
- องค์การบริหารส่วนตำบลแช่ช้าง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลแช่ช้าง (เฉพาะนอกเขตเทศบาล ตำบลสันกำแพง)

2.4.1.2 บริบทของกลุ่มอาชีพและผลิตภัณฑ์ของอำเภอสันกำแพง

กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผ้าไหมผ้าฝ้ายสันกำแพง ตั้งอยู่เลขที่ 12/1 หมู่ที่ 5 ตำบล สันกำแพง อำเภอ สันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีประธานกลุ่ม คือ คุณอนันต์ สุคันธรส ก่อตั้งกลุ่มเมื่อ พ.ศ.2559 มีจำนวนสมาชิกในกลุ่ม 12 คน ชาย 2 คน หญิง 10 คน สามารถผลิตผลิตภัณฑ์ได้เฉลี่ยประมาณ 300 ชิ้นต่อ 1 เดือน รายได้ต่อเดือนประมาณ 20,000 บาท ส่วนใหญ่แล้วจำหน่ายภายในประเทศไทย 90% (สัมภาษณ์คุณอนันต์, 2559)

ภาพที่ 2.17 ผลิตภัณฑ์จากผ้าทอสันกำแพง
ที่มา: เจษฎาพล กิตติพัฒน์วิทย์, 2558

2.5 ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่

2.5.1 ประเพณีของจังหวัดเชียงใหม่

เชียงใหม่ขึ้นชื่อว่าเป็นเมืองที่มีประเพณีและวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่น งดงามมากที่สุดแห่งหนึ่ง รวมทั้งมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะด้วย ที่เป็นเช่นนี้ สืบเนื่องมาจากการที่เมืองเชียงใหม่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ซ้ำยังเคยเป็นราชธานีและเป็นศูนย์กลางความเจริญรุ่งเรืองในทุกด้านของอาณาจักรล้านนา จึงทำให้เชียงใหม่รับเอาวัฒนธรรมจากต่างถิ่นเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมของตน รวมทั้งยังได้รับวัฒนธรรมจากพระพุทธศาสนาเข้ามาอีกทอดด้วย จึงทำให้เชียงใหม่มีการผสมผสานหล่อหลอมวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่กลายเป็นวัฒนธรรมอันมีเอกลักษณ์เฉพาะตนเอง เชียงใหม่มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน คนเชียงใหม่ได้สั่งสมวัฒนธรรมประเพณีสืบทอดมาจากบรรพบุรุษอย่างต่อเนื่อง โดยส่วนใหญ่มีความผูกพันกับพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม ประเพณีที่สำคัญ

2.5.1.1 ปีใหม่เมือง (สงกรานต์) จัดขึ้นระหว่างวันที่ 13-15 เมษายนของทุกปี เป็นประเพณีที่สำคัญและยิ่งใหญ่ของชาวเชียงใหม่ แบ่งเป็นวันที่ 13 เป็นวันมหาสงกรานต์ มีขบวนแห่พระพุทธรูปสิหิงค์ และพิธีสงฆ์น้ำพระ วันที่ 14 เข้าวัดก่อเจดีย์ทราย และวันที่ 15 เมษายน ประเพณีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ และมีการเล่นสาดน้ำตลอดช่วงเทศกาล

2.5.1.2 ประเพณียี่เป็ง จัดขึ้นในช่วงวันลอยกระทงของทุกปี ราวเดือนพฤศจิกายน มีการตกแต่งบ้านเรือนและสถานที่ต่างๆ ด้วยโคมชนิดต่างๆ มีการปล่อยโคมลอย มีการลอยกระทงประกวดกระทงและนางนพมาศ

2.5.1.3 ประเพณีเข้าอินทขิล จัดขึ้นในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงมิถุนายน ที่วัดเจดีย์หลวงเป็นการบูชาเสาหลักเมืองโดยการนำดอกไม้รูปเทียนมาใส่ขันดอก

ภาพที่ 2.18 ประเพณีสงกรานต์และลอยกระทงเชียงใหม่
ที่มา: <http://202.183.204.137/km/wp-content/uploads/2015/04/0.jpg>

2.5.1.4 มหกรรมไม้ดอกไม้ประดับ จัดขึ้นในอาทิตย์แรกของเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี บริเวณสวนสาธารณะบวหาด มีขบวนรถบุปผาชาติ และนางงามบุปผาชาติ

2.5.1.5 ประเพณีแห่ไม้ค้ำโพธิ์ จัดขึ้นในเดือนเมษายน ในวันที่ 15 เป็นต้นไป ของทุกปี ที่บริเวณตัวเมืองจอมทอง มีขบวนรถจากชุมชน ห้างร้าน กลุ่มต่างๆ กว่า 40 ขบวน แห่ไปตามเมืองจอมทอง อำเภอจอมทอง จนถึงวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมานานกว่า 200 ปี ตามตำนานเกิดขึ้นที่อำเภอจอมทอง ถือเป็นแห่งแรกของประเทศไทยและแห่งเดียวในโลก ประเพณีแห่ไม้ค้ำโพธิ์ กลายเป็นต้นแบบของการแห่ไม้ค้ำสะหลีของชาวล้านนา จนได้รับความนิยมไปทั่วภาคเหนือ และเป็นประเพณีที่เริ่มมีชื่อเสียงโด่งดัง และได้รับความนิยมอย่างมาก

ภาพที่ 2.19 มหกรรมไม้ดอกไม้ประดับและประเพณีแห่ไม้ค้ำโพธิ์
ที่มา: <http://202.183.204.137/km/wp-content/uploads/2015/04/0.jpg>

2.5.2 วัฒนธรรม

เชียงใหม่มีวัฒนธรรมที่โดดเด่นและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ เพราะเชียงใหม่ได้รับอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรมมาจากหลายแห่ง ไม่ว่าจะเป็น จากลาว ญวน มอญ เป็นต้น บวกกับการที่เคยเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมและความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรล้านนาในอดีต จึงทำให้มีการหล่อหลอมวัฒนธรรมต่างๆ เข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับวัฒนธรรมของตน จนทำให้ตนเองมีความโดดเด่นทางด้านวัฒนธรรมขึ้นมา อาทิ วัฒนธรรมการแต่งกาย วัฒนธรรมการสร้างบ้านเรือน วัฒนธรรมการใช้ภาษา เป็นต้น

2.5.2.1 วัฒนธรรมการแต่งกาย

ชาวเชียงใหม่นิยมสร้างบ้านเรือนตามฐานะของตน ผู้ที่มีฐานะดีหน่อยจะสร้างบ้านที่มีการประดับตกแต่งอย่างสวยงามเหมาะสมตามฐานะของตน ขณะที่คนมีฐานะยากจนขัดสนจะสร้างบ้านก็เพียงแค่เป็นที่ซุกหัวนอนพอยังอึดภาพให้เป็นที่ไปเท่านั้น ดังนั้น การสร้างบ้านจึงดูออกมาต่างกัน

ภาพที่ 2.20 วัฒนธรรมการแต่งกายชาวเชียงใหม่

ที่มา: http://oknation.nationtv.tv/blog/home/blog_data/507/8507/images/KIF_1606.jpg

2.5.2.2 วัฒนธรรมการสร้างบ้าน

ของชาวเชียงใหม่ที่นั้นอาจแบ่งลักษณะการสร้างตามฐานะได้ 2 แบบ คือ บ้านของคนมีฐานะร่ำรวย กับ บ้านของคนยากจน บ้านของคนมีฐานะร่ำรวยนั้น จะเป็นบ้านที่มีขนาดใหญ่ สร้างด้วยไม้เนื้อแข็ง ส่วนใหญ่นิยมสร้างด้วยไม้สัก ส่วนบริเวณจั่วหลังคาบ้าน นิยมประดับประดาตกแต่งด้วยกาแล อันเป็นไม้ประดับบนยอดจั่วหลังคาของบ้านล้านนาของภาคเหนือ บ้านประเภทนี้เรียกว่า เรือนกาแล เหตุผลที่ตกแต่งด้วยกาแลก็เพราะความเชื่อที่ว่า กาแลสามารถช่วยป้องกันอึกาหรือนกไม่ให้มาเกาะบนหลังคาบ้านอีกอย่างก็เพื่อป้องกันสิ่งอัปมงคลทั้งหลายไม่ให้เข้ามาภายในบ้าน ส่วนบ้านของคนยากจน จะเป็นบ้านที่มีขนาดเล็ก ใช้วัสดุที่พอหาได้ตามท้องถิ่นของตน เช่น ไม้ไผ่ ใบตองตึง และไม้ชนิดต่างๆ เป็นต้น สำหรับผู้ที่มีฐานะดีขึ้นมาหน่อย อาจสร้างบ้านเหมือนผู้มีฐานะดีก็

ได้ แต่ก็จะมีขนาดเล็กกลดหลังตามฐานะของตน ส่วนใหญ่บ้านประเภทนี้มักพบตามชานเมืองที่อยู่นอกเมืองออกไป ในปัจจุบัน พบว่า วัฒนธรรมการสร้างบ้านของชาวเชียงใหม่เปลี่ยนไป กล่าวคือ มีการสร้างบ้านทรงยุโรป หรือทรงตะวันตกกันมากขึ้น มีการนำวัสดุที่มีราคาเพียงมาใช้ในการสร้างบ้าน และมีการประดับตกแต่งบ้านด้วยวัสดุเครื่องประดับอย่างหรูหรา

ภาพที่ 2.21 วัฒนธรรมการสร้างบ้าน

ที่มา: <http://art-culture.cmu.ac.th/images/uploadfile/gal-pic150119195928.jpg>

2.5.2.3 วัฒนธรรมการใช้ภาษาชาวเชียงใหม่มีภาษาใช้สื่อสารเป็นของตนเองที่ นอกเหนือจากภาษาไทย และเรียกภาษาของตนว่า ภาษาล้านนา หรือ คำเมือง ซึ่งเป็นภาษาที่มีใช้กันมานานตั้งแต่เมื่อครั้งอาณาจักรล้านนาแล้ว และได้สืบทอดต่อๆ กันมา มีการดัดแปลงสำเนียงการพูด บ้างตัวอักษรบ้าง โครงสร้างทางภาษาบ้าง เพื่อให้มีความเหมาะสมกับบริบทแต่ละท้องถิ่น ชาวเชียงใหม่นิยมใช้ภาษาล้านนาหรือคำเมือง พูดสื่อสารกันในชีวิตประจำวัน ตัวอย่างเช่น มินตา (ลืมตา) ข้าเจ้า (ดิฉัน) เพื่อน (เขา) บ่ หื้อ (ไม่ให้) เวียๆ (ไวๆ) ฯลฯ และมีน้อยนักที่จะพูดภาษาไทยอันเป็น

ภาษากลางกัน ยกเว้นในกรณีที่พบปะพูดคุยกันอย่างเป็นทางการ เช่น ในห้องเรียน ในที่ประชุม ใหญ่ๆ พิธีการที่สำคัญๆ เป็นต้น

ชาวเชียงใหม่ยังนิยมเรียนภาษาล้านนาหรือคำเมืองกันตามโรงเรียนอีกด้วย ซึ่งพบเห็นได้ ทั่วๆไปในโรงเรียนในเชียงใหม่และบางแห่งยังได้เอาภาษาล้านนาหรือคำเมืองเป็นวิชาเลือกของ โรงเรียนอีกด้วย นอกจากนั้นแล้ว ชาวเชียงใหม่ยังได้มีการนำภาษาล้านนาหรือคำเมืองมาเขียนเทียบคู่ กับภาษาไทยตามป้ายประชาสัมพันธ์หรือชื่อสถานที่ที่สำคัญๆ เช่น โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย หน่วยงานราชการอื่นๆ เป็นต้น

ความงดงามและความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะด้านการใช้ภาษา เป็นผลทำให้เชียงใหม่มีความ โดดเด่นขึ้นมาและเป็นมนต์เสน่ห์ที่ดึงดูดความสนใจของผู้คนจากทั่วโลกให้ไปเที่ยวชม ไปศึกษา เรียนรู้ถึงความล้ำค่านี้ ที่นอกเหนือจากความงดงามและความล้ำค่าทางด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ และธรรมชาติ เชียงใหม่จึงเป็นเมืองๆหนึ่งที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวชมเป็นจำนวนมาก

2.6 ผลิตภัณฑ์ประเภทผ้าและเครื่องถักทอ

การผลิตสิ่งทอหรือทอผ้าเพื่อทำเครื่องแต่งกายพื้นบ้านมีการสืบทอดตั้งแต่ก่อนสมัย ประวัติศาสตร์และมีการพัฒนาตามกาลเวลาตามอารยธรรมหรือวิถีความเป็นอยู่ของแต่ละที่จึงเป็น สาเหตุให้เครื่องแต่งกายมีลักษณะการผลิต การตกแต่งลวดลายสะท้อนถึงความเป็นเอกลักษณ์ของ ท้องถิ่น จากการสืบค้นประเทศไทยมีการขุดพบแหล่งโบราณคดีถ้ำผีแมนจังหวัดแม่ฮ่องสอนในปี พ.ศ. 2508 และแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง โดยมีการขุดพบเศษภาชนะดินเผาที่มีลายเชือกทาบ (Cord marked) และ ลายตาข่าย (Net marked) การถักเชือกเป็นผืนเพื่อทำแหหรือสวิง อีกทั้งยังค้นพบ เศษผ้าหรือใยผ้า อุปกรณ์ที่ใช้ทอผ้าอย่างดินเผาอาจเป็นจุดเริ่มต้นการรู้จักถักทอเครื่องแต่งกายเพื่อใช้ นุ่งห่ม (วิถี พาณิชพันธ์.2547)

2.6.1 ความหมาย

ในความหมายของ ผ้าเครื่องแต่งกายได้มีหลายแหล่งออกมาให้ความหมายและนิยาม อาทิต้า พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 อังโน วิบูลย์ ลีสุวรรณ (2550) อธิบายว่า ผ้า คือ สิ่งที่ทำด้วยเยื่อใย เช่น ฝ้าย ไหม ขนสัตว์ โดยวิธีการทอหรืออัดให้เป็นผืน มักเรียกตามลักษณะ ของสิ่งของที่ทำหรือตามลักษณะที่ใช้

การทอ (วิบูลย์ ลีสุวรรณ. 2550) หมายถึง กรรมวิธีการสานลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นมาจากการถัก

การทอผ้าทั่วไปมี 2 ลักษณะ คือ ผ้าพื้น และ ผ้าลาย

- ผ้าพื้น คือ ผ้าที่ทอเป็นสีพื้นธรรมดา ไม่มีลวดลาย ใช้สีตามความนิยม ในสมัย โบราณ สีที่นิยมทอกัน คือ สีน้ำเงิน สีกรมท่า และสีเทา

- ผ้าลาย คือ ผ้าที่มีการประดิษฐ์ลวดลาย ดอกดวงสีสันทึ่มขึ้น เพื่อความงดงาม โดยมีชื่อเรียกเฉพาะตามวิธีการผลิต

2.6.2 วัสดุที่ใช้ผลิตผ้า

วัสดุที่ใช้ในการผลิตนั้นมีหลายชนิดมีทั้งจากแหล่งธรรมชาติและไม่ธรรมชาติล้วนแต่ให้คุณค่า คุณสมบัติ และคุณลักษณะที่แตกต่างกัน สามารถจำแนกได้เป็น

1) แหล่งผลิตจากสัตว์ เป็นวัสดุจากอวัยวะหรือส่วนประกอบในร่างกาย อาทิ ผม ขน ผิวหนัง และเส้นใย ที่ได้จากสัตว์มาผ่านกระบวนการขั้นตอนผลิตก่อนนำมาใช้งาน

2) แหล่งผลิตจากพืช เป็นวัสดุจากเส้นใยพืช เปลือกไม้ชนิดต่างๆ เช่น ปอ ป่าน เป็นต้น มาแปรสภาพก่อนนำไปถักทอต่อไป โดยเส้นใยธรรมชาติถือเป็นวัสดุที่นิยมนำมาผลิตมากที่สุด คือ เส้นใยจากดอกฝ้าย และเส้นใยจากรังไหม โดยเฉพาะทางภาคเหนือจะนิยมการทอด้วยดอกฝ้าย

3) แหล่งผลิตจากร่มธรรมชาติ เป็นวัสดุจากเส้นใยของร่มธรรมชาติ เช่น ใยหิน และใยบะซอลต์ ซึ่งทั่วไปจะให้ลักษณะเนื้อผ้าที่มีความหนาแน่นมาก ป้องกันรอยขีดข่วนและการฉีกขาด

4) แหล่งผลิตสังเคราะห์เคมี เป็นวัสดุจากการสังเคราะห์ขึ้นด้วยกระบวนการทางเคมี เช่น ไนลอน เส้นใยทไนไฟ เป็นต้น การผลิตจากวัสดุหรือแหล่งผลิตนี้สามารถเพิ่มคุณสมบัติพิเศษ เนื่องจากเป็นวัสดุที่มนุษย์สามารถสังเคราะห์ขึ้นเองจากกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

2.6.3 อุปกรณ์การทอผ้า

อุปกรณ์พื้นฐานที่ใช้ในการทอผ้าด้วยมือส่วนใหญ่เป็นอุปกรณ์เกิดจากวัสดุท้องถิ่นและภูมิปัญญาทางชาติพันธุ์ที่ได้รับการถ่ายทอด ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นอุปกรณ์ที่เหมาะสมต่อการผลิตเส้นใยจากธรรมชาติที่เป็นวัตถุดิบทางธรรมชาติของจังหวัดแม่ฮ่องสอน สืบเนื่องจากแต่ละถิ่นมีความอุดมทรัพยากรธรรมชาติที่แตกต่างด้วยภูมิประเทศและสภาพแวดล้อม เมื่อผสมผสานกับทักษะและภูมิปัญญาที่มีจึงเกิดการทอผ้าเพื่อใช้เป็นเครื่องแต่งกายในชีวิตประจำวัน และพิธีกรรมต่างๆ เช่น แต่งงาน ทำบุญในครัวเรือน แต่ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าส่งผลเกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีดำเนินชีวิตจากทอผ้าเพื่อใช้ในครัวเรือนเป็นการทอเพื่อจำหน่ายในเชิงพาณิชย์ ดังนั้นทั้งอุปกรณ์พื้นฐานที่ใช้ในการผลิตก็ถูกแปรเปลี่ยนและมีการพัฒนาจากที่ผลิตด้วยมือมาใช้ทางเทคโนโลยีมากขึ้น โดยอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตสามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ (1) อุปกรณ์พื้นฐานที่ใช้ผลิตเส้นใย และ(2) อุปกรณ์พื้นฐานที่ใช้ทอผ้า มีรายละเอียดดังนี้

2.6.3.1 อุปกรณ์พื้นฐานที่ใช้ผลิตเส้นใย

1) เครื่องอัดฝ้าย/ หีบฝ้าย/ อีว ประโยชน์ ใช้แยกเมล็ดและเส้นใยฝ้ายออกจากดอกฝ้าย

2) เครื่องกังยงฝ้าย/ สายตีด/ จะลุ่น ประโยชน์ เป็นอุปกรณ์ที่ช่วยปั่นเส้นใยฝ้ายให้ฟูหรือฟองตัวไม่เกาะกันเป็นกระจุก เพื่อให้ง่ายต่อการนำมาปั่นขึ้นเส้นด้าย

- 3) **ไม้ทำหางฝ้าย/ ล่อฝ้าย/ ลูกหลี** ประโยชน์ ช่วยให้ใยฝ้ายปั่นมาเป็นเส้นได้ง่าย
- 4) **เครื่องปั่นฝ้าย/ เฝียน/ ไน/ หลา** ประโยชน์ เป็นอุปกรณ์ใช้ในการนำฝ้ายมาปั่นเป็นเส้นด้าย ปั่นได้ทั้งเส้นเล็กและเส้นใหญ่
- 5) **ขาเปีย/ เปีย** ประโยชน์ ใช้สำหรับเก็บเส้นด้ายที่ปั่นเสร็จ
- 6) **กงและ กวัก** ประโยชน์ ช่วยในการเรียงเส้นด้ายเพื่อเตรียมนำใส่กระสวย

2.6.3.2 อุปกรณ์พื้นบ้านที่ใช้ทอผ้า

1) **กี่ หรือ ทูก** เป็นอุปกรณ์ทอผ้าที่ใช้กันทั่วไป ทอด้วยหรือเส้นไหมให้เป็นผืนด้วยการสอดและขัดกันของเส้นด้ายแนวตั้งหรือเส้นยืน และเส้นด้ายแนวนอนหรือเส้นพุ่ง ให้สลับกันไปมา เกิดเป็นลวดลาย สามารถจำแนกได้ 3 ชนิด ได้แก่

1.1) **กี่ยก** คือเครื่องมือที่ยกเคลื่อนที่ ใช้ตั้งบนพื้น ถอดและประกอบได้ง่าย ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง มีขนาดเท่ากับกี่ฝ่ง แต่ทำตั้งสูงกว่า เพื่อให้เท้าถีบกระตุกด้ายในเวลาทอผ้า สะดวกไม่ติดพื้น

1.2) **กี่ฝ่ง** คือ เครื่องทอผ้าที่ใช้เสาปักฝ่งลงดินยึดอยู่กับที่ เคลื่อนย้ายไม่ได้ สร้างกันไว้ตามใต้ถุนบ้าน เป็นเครื่องทอผ้าชนิดที่นิยมใช้กันมาก(สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ. 2532)

1.3) **กี่ผูกเอว** คือ เครื่องทอผ้าประเภทนี้จะพบมากในหมู่บ้านชาวเขาที่อยู่ห่างไกล โดยเป็นการใช้ไม้ท่อนสั้นๆ หรือที่เรียกว่า ฟืม ชิงด้ายเส้นยืนไว้ 2 ด้าน ปลายด้านหนึ่งมักจะผูกยึดไว้กับต้นไม้หรือเสาบ้าน และปลายอีกด้านหนึ่งจะผูกติดไว้กับเอวของผู้ทอ จึงทำให้ผ้าที่ได้ออกมาจะมีลักษณะหน้าแคบ มีลวดลายวิจิตร แต่บางแห่งก็จะใช้ฟืมใหญ่

2) **พื้นหวี หรือ ฟืม** มีลักษณะเป็นกรอบโลหะ ภายในเป็นซี่ถี่ๆ คล้ายหวี แต่ละเส้นจะใช้เส้นด้ายยืนสอดเข้าไปช่องละเส้น เรียงลำดับตามความกว้างของหน้าผ้า เส้นยืนให้อยู่ห่างกันตามความละเอียดของผ้า

3) **ตะกอ หรือ เข่า** มีลักษณะเป็นกรอบไม้ หรือโครงเหล็กภายในทำด้วยลวด หรือซี่โลหะเล็กๆ มีรูตรงกลางสำหรับร้อยด้ายยืน ปกติมี 2 ชุด ถ้าเพิ่มตอกมากขึ้นจะสามารถสลับลายได้มากขึ้น

4) **กระสวย** เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ใส่ด้ายเส้นพุ่ง และนำด้ายพุ่งผ่านช่องว่างของพื้นหวี แยกหมู่เส้นยืนออกแล้วสอดเส้นด้ายพุ่งกลับเมื่อเส้นด้ายยืนขัดสับกัน โดยทำสลับกับการกระทบฟืม เพื่อให้เส้นด้ายเรียงเข้าด้วยกันเรียบแน่นเป็นระเบียบ

5) **ไม้ไขว้** เป็นอุปกรณ์ที่ใช้จัดเส้นด้ายให้เป็นระเบียบ

6) **ไม้ค้ำ** เป็นไม้ที่ใช้สอดด้ายยืนไว้ หลังจากนับด้ายเส้นยืน เพื่อทำให้เกิดลวดลายในการทอ ด้วยเทคนิคพิเศษ

7) **ไม้หาบหูก** ใช้ประโยชน์ในการดึงเส้นด้ายให้ตึง

8) **ไม้ดาบ** หรือไม้หลาบ มีความยาว 2-3 นิ้ว ลักษณะแบนยาวใช้สอดผ่านด้ายยืน แล้วพลิกขึ้นทำให้เกิดช่องว่างให้กระสวยพุ่งผ่าน

9) **ไม้แป้นกึ่ง** ที่นั่งสำหรับผู้นั่งทอผ้า

10) **เชือกเขา** ใช้ดึงเข้ากับไม้หูกให้ตึง

11) **แกนม้วนผ้า** เป็นแกนที่อยู่ตรงกันข้ามกับแกนม้วนด้ายยืน ใช้ม้วนผ้าที่ทอเสร็จแล้ว

12) **แกนม้วนด้ายยืน** เป็นแกนสำหรับม้วนด้ายยืนจัดเรียงเป็นระเบียบ จำนวนเส้นจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความกว้างของหน้าผ้า และความละเอียดของผ้า ความยาวของเส้นด้ายยืนเท่ากับความยาวของผ้า匹นั้น แกนม้วนเส้นด้ายยืน จะมีที่สำหรับปรับความตึง-หย่อน ของด้ายยืน ซึ่งอยู่ด้านหลังเครื่องทอ

โดยหลักของการทอผ้า คือการทำให้เส้นด้ายสองกลุ่มขัดกัน โดยทั้งสอง พวกตั้งฉากกัน เส้นด้ายกลุ่มหนึ่งเรียกว่า ด้ายยืน และอีกกลุ่มหนึ่งเรียกว่า ด้ายพุ่ง และมีลักษณะการขัดกันของด้ายพุ่งและด้ายยืนจะขัดกันแบบธรรมดาที่เรียกว่า ลายขัด หรืออาจจะเพิ่มเทคนิคพิเศษเพื่อให้ผ้ามีลวดลาย สีเส้นที่สวยงามแปลกตา ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในหัวข้อถัดไป

2.6.4 การผลิตผ้าทอ

2.6.4.1 ขั้นตอนการผลิตผ้าทอ

1) วิธีการทอผ้าพื้นแบบกึ่งยก หลักๆ ทั่วไป แบ่งได้เป็น 4 ขั้นตอนใหญ่ ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1. สืบเส้นด้ายยืนเข้ากับแกนม้วนด้ายยืน และร้อยปลายด้ายแต่ละเส้นเข้าในตะกอดแต่ละชุดและพันหวี ดึงปลายเส้นด้ายยืนทั้งหมดม้วนเข้ากับแกนม้วนผ้าอีกด้านหนึ่ง ปรับความตึงหย่อนให้พอเหมาะ กรอด้วยเข้ากระสวยเพื่อใช้เป็นด้ายพุ่ง

ขั้นตอนที่ 2 เริ่มการทอโดยกดเครื่องแยกหมู่ตะกอด เส้นด้ายยืนชุดที่ 1 จะถูกแยก ออกและเกิดช่องว่าง สอดกระสวยด้ายพุ่งผ่าน สลับตะกอดชุดที่ 1 ยกตะกอดชุดที่ 2 สอดกระสวยด้ายพุ่งกลับ ทำสลับกัน

ขั้นตอนที่ 3 การกระทบพันหวี (พีม) เมื่อสอดกระสวยด้ายพุ่งกลับก็จะกระทบ พันหวี เพื่อให้ด้ายพุ่งแนบติดกัน ได้เนื้อผ้าที่แน่นหนา

ขั้นตอนที่ 4 การเก็บหรือม้วนผ้า เมื่อทอผ้าได้พอประมาณแล้วก็จะม้วนเก็บในแกนม้วนผ้า โดยผ่อนแกนด้ายยืนให้คลายออกและปรับความตึงหย่อนใหม่ให้ พอเหมาะ

2) วิธีการทอผ้าพื้นแบบกึ่งผูกเอว หลักๆ ทั่วไป แบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอนใหญ่

ขั้นตอนที่ 1 นำฝ้ายที่ปั่นแล้วมาผูกบนหลักไม้ ที่ทำด้วยไม้ไผ่ ซึ่งปักลงบนราวไม้ที่เจาะรูเรียงเป็นแถว สามารถเลื่อนไม้ให้กว้างหรือแคบได้ ตามขนาดที่ต้องการ ฝ้ายทอจะกว้างประมาณ 18-20 นิ้ว

ขั้นตอนที่ 2 ไม้ที่สอดกับฝ้ายแล้วใช้หนังต่อปลาย 2 ข้างผูกด้วยเชือกปลายไม้ทั้ง 2 ด้าน เวลาทอใช้แผ่นหนังรั้งตรงเอว ใช้เท้ายันกันไม้ หรือวัสดุที่หาได้ง่าย ๆ เส้นฝ้ายก็จะตั้ง

ขั้นตอนที่ 3 การทอจะสอดฝ้ายพุ่งเข้าโดยมีฟืมเป็นตัวกระแทกเส้นฝ้ายเป็นเส้นนอนตามลวดลายที่กำหนด เช่น ลายเม็ดผัก ลายแมงมุม โดยมีลักษณะการทอผ้าแบบจกเป็นส่วนใหญ่

2.6.4.2 ขั้นตอนการย้อม การย้อมสามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ (1) การย้อมเย็น และ (2) การย้อมร้อน

1) การย้อมเย็น นิยมย้อมในหม้อดิน โดยเตรียมน้ำสีใส่ไว้ในหม้อ จากนั้นนำเส้นฝ้ายไปจุ่มลงในหม้อ ใช้มือคน บีบ จนกระทั่งได้สีตามต้องการ หรือจะทำการหมักไว้เพื่อให้สีที่ได้เข้มข้น

2) การย้อมร้อน นำเส้นฝ้ายไปต้มในหม้อที่ใส่น้ำสี ใช้ไม้คนเพื่อให้ฝ้ายโดนน้ำสีอย่างทั่วถึง เมื่อได้สีตามต้องการจึงนำไปซักและตากแห้ง ซึ่งขั้นตอนการย้อมร้อนมีขั้นตอน ดังนี้

- นำเส้นฝ้ายที่จะไปทำการย้อม มาซักด้วยน้ำสะอาดเพื่อขจัดฝุ่นผงและไขต่าง จากนั้นบีบน้ำออกให้หมดเพื่อให้สีที่ ย้อมติดเส้นฝ้ายอย่างสม่ำเสมอ

- นำเส้นฝ้ายที่บีบหมาดแล้วลงไปต้มในหม้อน้ำสี คนฝ้ายอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้สีเข้าไปในเส้นฝ้ายอย่างทั่วถึงประมาณ 30 นาที (ขึ้นอยู่กับชนิดของวัตถุดิบที่นำมาย้อม)

- เมื่อได้สีตามต้องการ นำเส้นฝ้ายขึ้นจากหม้อต้ม บิดให้หมาด นำไปซักด้วยน้ำสะอาด แล้วตากให้แห้ง ถ้าต้องการให้สีเข้มข้นสามารถนำมาต้มอีกครั้งหนึ่งจนกว่าจะได้สีตามต้องการ

หมายเหตุ : วัตถุดิบแต่ละชนิดให้สีเหมือนกันแต่คนละโทนสี (<http://www.nstda.or.th> วันที่สืบค้น 8 มกราคม 2559)

ตารางที่ 2.2 แสดงโทนสีและวัตถุดิบธรรมชาติที่ใช้

โทนสี	วัตถุดิบ
โทนสีแดง	ครั่ง รากยอป่า มะไฟ แก่น เมล็ดคำแสด แก่นฝาง เปลือกสมอ ไม้เหมือด เม็ดสะตือใบสัก เปลือกสะเดา ดอกมะลิวัลย์ แก่นกะหล่ำ แก่นประดู่ เปลือกส้มเสี้ยว
โทนสีเหลือง	หัวขมิ้นชัน ขมิ้นอ้อย แก่นไม้พุด ดอกกระรณิการ์ รากฝาง ใบมะขาม เปลือกมะขามป้อม เปลือกผลมังคุด ดอกพกากรอง เปลือกประโหด แก่นเข ใบเสนียด

	ผลดิบมะตูม แก่นแค แก่นฝรั่ง หัวไพร แก่นสุพรรณิการ์ แก่นต้นปีบ ต้น มหากาฬ ใบขี้เหล็ก แก่นขนุน ลูกมะตวย ต้นสะตือ ใบเทียนกิ่ง
โหนดสีน้ำตาล	เปลือกไม้โกงกาง เปลือกสีเสียด เปลือกพยอม เปลือกผลทับทิม เปลือกคาง เปลือกโป่งขาว เปลือกสนทะเล เปลือกแสมดำ เปลือกนนทรี เปลือกฝาดแดง เปลือกมะหา เปลือกเคี้ยว เปลือกตัวขน ผลอารา แก่นคุณ
โหนดสีน้ำเงิน	ใบบวบ ใบหูกวาง เปลือกเพกา เปลือกต้นมะริด ใบตะขบเปลือกสมอ เปลือก กระทูต ใบเลี่ยน เปลือกสมอภิเภก
โหนดสีดำ	ผลมะเกลือ ผลสมอภิเภก ใบกระเม็ง ผลมะกอกเลื่อม เปลือกกรกฟ้าผลตับเต่า เปลือกมะเขือเทศ

2.6.5 คุณลักษณะผลิตภัณฑ์หัตถกรรมประเภทผ้า

เทคนิคการพิมพ์ลาย หรือประดิษฐ์ลวดลายในการทอมีหลายวิธี และแต่ละวิธีก็ถูก
นำมาใช้แทนการเรียกชื่อผ้า เช่น ผ้าจก ผ้ายก ผ้ามัดหมี่

2.6.5.1 ผ้าพื้น (Plain weave) เป็นการทอเส้นใยที่เป็นเส้นด้ายยืนและด้ายพุ่งลาย
ขัดกันแบบง่ายๆ เส้นใยอาจเป็นสีเดียวกันหรือสีสลับกันเป็นริ้วหรือลายตารางต่างๆ บางครั้งการทอ
เป็นลายขัดที่ซับซ้อนมีลวดลายเป็นริ้วสีต่างๆ แต่โดยส่วนใหญ่ผ้าพื้นจะเป็นสีเดียวกันทั้งผืน นิยม
นำมาใช้ทำเครื่องนุ่งห่มของชาวบ้านมีทั้งฝ่ายเส้นหยาบและเส้นละเอียด บางทีก่อเป็นเส้นไหมย้อม
หลากสี

ภาพที่ 2.22 แสดงผ้าพื้น ทอมือ

ที่มา : <http://linnathaicotton.weloveshopping.com/store/product/>

2.6.5.2 ผ้ามัดหมี่ (Mud Mee, Ikat) หรือ อีคัต ลวดลายจะเกิดก่อนการทอ จะกระทำในขณะที่ยังเป็นเส้นด้ายอยู่ด้วยการมัดลำด้ายเส้นพุ่งตามตำแหน่งที่ออกแบบแล้วนำไปย้อมสี โดยส่วนที่ถูกมัดจะไม่ถูกสีย้อมยังคงสีเดิมและจะเป็นส่วนที่ทำให้เกิดลายตอนทอเสร็จ เทคนิคการทอเหมือนผ้าพื้น ไม่มีลวดลายที่นูนออกจากเนื้อผ้า โดยกลุ่มที่นิยมคือ กลุ่มไท-ลาวแถบลุ่มแม่น้ำโขงซึ่งนิยมใช้ใยไหมทอเนื่องจากมีน้ำหนักเบาและนุ่ม ข้อสังเกตผ้าทอมัดหมี่ คือ ถ้ามัดด้ายเส้นพุ่งจะมีลวดลายแนวขวางเต็มความกว้างของผ้า ถ้ามัดด้ายเส้นแนวตั้งต่องๆ กันตามแนวยาวแสดงว่าเป็นผ้ามัดหมี่เส้นยืน

ภาพที่ 2.23 แสดงผ้ามัดหมี่

ที่มา : <http://www.thaibizcenter.com/subcat.asp?SubID=186>

2.6.5.3 ผ้ายกดอก (Yok, Brocade) เป็นการทอผ้าเส้นพุ่งและเส้นยืนสานเข้าด้วยกันอย่างสลับซับซ้อน เกิดลวดลายนูนขึ้นจากเนื้อผ้า แต่ก่อยังเป็นโครงสร้างหลักของผ้า ลวดลายด้านหน้าจะเป็นเงากลับกันกับลวดลายด้านหลัง ถ้าใช้โลหะเป็นเส้นพุ่งจะเรียกว่า "ตีนเงินตีนทอง" แต่ถ้าเป็นสีเดียวกันทั้งหีนจะเรียกว่า "ยกดอก" โดยลายส่วนใหญ่จะมีลักษณะคล้ายจักสาน เช่น ลายสาม ลายแปดตะขอ ลายก้างปลา ลายขัดสอง การยกดอกเป็นที่สุดนิยมของกลุ่มไทลื้อทั้งไปเนื่องจากช่วยทำให้ผ้าดูหนานุ่มและฟู

ภาพที่ 2.24 แสดงผ้ายกดอก

ที่มา : <http://www.otoptoday.com/wisdom/8432>

2.6.5.4 ผ้าลายล้วง หรือเกาะ (Luang or Koh , Tapestry weave) เป็นการทอด้วยด้ายพุ่งแทรกเข้าเส้นยืนตามลายสร้างไว้ (ล้วง) แล้วย้อนพุ่งกลับมาที่เดิม โดยเกี่ยวหรือคล้องกับด้ายเส้นยืน (เกาะ) หนึ่งเส้นที่ขบปลาย การทอลักษณะนี้จะเพิ่มความแข็งแรงให้แก่ผืนผ้า ทำให้เกิดลวดลายที่ละเอียดอ่อนและสลักกันไปมา แลดูคล้ายคลื่นหรือฟืนปลาแนวเฉียงจึงนิยมเรียกผ้าชนิดนี้ว่า "ลายน้ำไหล" โดยด้ายเส้นยืนมักเป็นสีดำ ส่วนลวดลายนั้นเกิดจากด้ายเส้นพุ่งที่หลากหลายสีแต่แยกสีส่วนกระสวยแต่ละอัน ซึ่งทำให้เห็นว่าผู้ทอมีความอดทนสูงเนื่องจากการล้วงต้องใช้เวลาานาน จึงเป็นที่นิยมในกลุ่มเฉพาะ เช่นชาวไทลื้อ

ภาพที่ 2.25 แสดงผ้าลายน้ำไหล เมืองน่าน
ที่มา : <https://thaiunique.wordpress.com>

2.6.5.5 ผ้าจก (Chok, Extra supplementary weave) การจกเป็นลวดลายขณะทด้วยการเพิ่มเส้นพิเศษเสริมโครงสร้างปกติที่เป็นการพุ่ง หรือเส้นพิเศษแทรกเข้าเป็นช่วงๆ ตลอดความกว้างของผ้า การจกต้องใช้อุปกรณ์พิเศษเป็นวัตถุปลายแหลม ในอดีตใช้ปลายนิ้วผู้ทแต่ต่อมานิยมใช้ขนแม่มยกด้านเส้นยืนเพื่อให้สอดเส้นพิเศษ ดังนั้นลวดลายจะเป็นตามแนวขวาง สีเกิดจากสันของด้ายเส้นพิเศษ จะปรากฏเป็นช่วงๆ ตามแนวเส้นด้ายพุ่งที่อยู่ระดับเดียวกัน อันที่จริงการจกคือการปักด้ายสีต่างๆลงบนผืนผ้าขณะทผ้า โดยการจกสามารถทำได้ 2 วิธี ตามความถนัดและตามประเพณีของผู้ท คือ

(1) การทอคว่ำหน้า ชาวล้านนาตะวันตกแถบลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ นิยม เป็นการทอจากด้านหลังผ้า ผู้ทจะไม่เห็นลวดลายจนกว่าจะทเสร็จดังนั้นผู้ทต้องมีความชำนาญเรื่องการใช้สีและลวดลาย อีกทั้งยังต้องมีทักษะความจำดีเยี่ยม การทอลักษณะนี้จะเก็บปมด้ายได้ดีเรียบร้อยสวยงามใช้ผ้าได้ทั้ง 2 ด้าน

(2) การทอด้านหน้า ผู้ทจะเห็นลายขณะท แต่ไม่สามารถเก็บปมด้ายด้านหลังจนกว่าจะทเสร็จแล้วจึงเก็บด้ายด้านหลังส่วนใหญ่จะนิยมในแถบชาวไทพวน

ภาพที่ 2.26 แสดงผ้าตีนจก ลายเชียงแสน หงส์ปี
ที่มา : <http://www.openbase.in.th/node/10725>

2.6.5.6 ผ้าขิด (Khit, Supplementary weft weaving) เป็นการสร้างลวดลายด้วยการเพิ่มเส้นพุ่งพิเศษคล้ายการจก แต่จะใช้ไม้ค้ำ (Shed Sticks) หรือเขา (String Heddles) แทนวัตถุปลายแหลม ลวดลายที่เกิดจากการย้อมสีเส้นพุ่งก่อนนำมาทอและได้จากขั้นตอนการทอช่วยสร้างลาย โดยเขาจะเป็นอุปกรณ์กำหนดชุดลาย ทำให้ไม้ค้ำเหลายาวประมาณ 50 ซม. โยงเข้ากับด้ายเส้นยืน เมื่อต้องการจะทอลายใดผู้ทอจะดึงเขาชุดนั้นมาใช้ ดังนั้นเขา 1 อัน จึงหมายถึง ลาย 1 แถวเส้นพุ่ง เมื่อทอจะใช้ไม้ดาบ (Blade) ลักษณะเป็นไม้แบนๆ ยาวๆ สอดผ่านเส้นยืนตามที่กำหนด แล้วพลิกดาบให้สันดาบตั้งขึ้นให้เกิดช่องว่างพอที่จะพุ่งกระสวยเข้าไป เมื่อกระสวยผ่านสุดขอบผ้าแล้วจึงดึงไม้ดาบออก การขิดของกกลุ่มไท-ลาวมี 2 วิธี คือ

(1) การใช้เขาหลายอันมาผูกกับแกนไม้โยงพืมและเขา หากต้องการลายจากเขาใดก็นำเชือกที่เขาลายนั้นไปคล้องที่ตะกร้อ (Treadles) การขิดแบบหลายเขาเป็นที่นิยมในกลุ่มไทลื้อจังหวัดเชียงราย

(2) เขาเก็บขิด (Vertical Heddles) วิธีนี้จะทำให้ลวดลายซ้ำเป็นเงาสลับกัน การทอแบบนี้ต้องมีผู้ช่วยคอยดึงไม้ สอดด้าย และเก็บเขาโดยนิยมทางภาคอีสานของไทย

ภาพที่ 2.27 แสดงผ้าชิต

ที่มา : <http://www.openbase.in.th/taxonomy/term/5076>

2.6.5.7 ผ้ายกมุก (Muk, Supplementary warp weaving) การยกมุกมีลักษณะคล้ายการยกดอก แต่มีวิธีการซับซ้อนกว่าเพราะต้องเพิ่มเส้นยืนพิเศษโดยมีเขากันเส้นด้ายเป็นลวดลายอยู่แล้ว ปลายเขาทั้ง 2 มีถุงทรายถ่วงไว้ เมื่อต้องการให้เกิดลวดลาย ผู้ทอจะขยับถุงทรายเขาหรือไม้ค้ำจะรั้งด้ายเส้นยืนให้สลับกันจนเกิดเป็นลวดลาย ลายมุกค่อนข้างมีความเป็นระเบียบมีขนาดที่เท่ากัน ดูประณีตกลมกลืน สอดสีทำได้ยาก ลวดลายจึงดูไม่ฉูดฉาดแบบการล้างหรือการจก การยกมุกเป็นการทอที่นิยมมากในกลุ่มชาวไทแดงและไทพวน แต่ก่อนมีลวดลายคล้ายลายชิตและลายจก จึงต้องมีความเข้าใจในลักษณะเส้นพุ่งเส้นยืน หรือเส้นพิเศษที่แทรกในการทอเพื่อจำแนกประเภทงานผ้าได้ถูกต้อง

ภาพที่ 2.28 แสดงผ้ายกมุกต่อตีนจก ชาวไทพวน

ที่มา : <https://thaiunique.wordpress.com>

จากการสืบค้นยังพบอีกว่า ความนิยมในการผลิตผ้าในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มชนเผ่าของแต่ละเผ่าเป็นผู้ผลิต เนื่องจากจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่มีชนเผ่าอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก โดยผ้าที่ทอจะมีเทคนิคการทอคล้ายคลึงกับเนื้อหาที่กล่าวข้างต้น แต่บางแหล่งผลิตอาจมีเทคนิคการผลิตพิเศษที่แยกแตกต่างจากแหล่งใหญ่ ได้แก่ ผ้าทอชนกะ ผ้าทอพื้นเมือง (ผ้าฝ้าย, ผ้าไหม) ผ้าทอพื้นเมืองกะเหรี่ยง ผ้าทอมือเผ่าลัวะ ผ้าทอย้อมสีกระเหรี่ยงสีธรรมชาติ ผ้าทอย้อมสีธรรมชาติผ้าทอลายกะเหรี่ยง ผ้าปักชาวเขาเผ่าม้ง ผ้าปักลือชอ(ศิลปะประดิษฐ์) ผ้าฝ้ายทอมือ ผ้าฝ้ายทอลายน้ำไหลผ้าฝ้ายพื้นเมืองสีธรรมชาติและผ้าห่มนวม
(<https://sites.google.com/site/puttipongphinoosee/1>, ม.ป.ป)

2.6.6 ลักษณะการแต่งกาย

2.6.6.1 ผ้าทอ

คือผ้าที่ถูกทำหรือผลิตขึ้นจากการทอด้วยมือของคนในท้องถิ่น มีลักษณะเป็นผืนซึ่งมีขนาดความกว้างแล้วแต่ประเภทที่ทอ ผ้าทอที่มีลวดลายจะถูกกำหนดด้วยรูปแบบทางวัฒนธรรมและรสนิยมของแต่ละชนเผ่า แต่ในภาพรวมจะลวดลายคล้ายกันคำการนำมาตัดเย็บเป็นเสื้อ กางเกง ผ้าซิ่น ผ้านวม และโสร่ง การประยุกต์สร้างสรรค์ผ้าทอพื้นมักจะเป็นไปตามสภาพแวดล้อมภูมิอากาศและวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องและได้รับความนิยมในการซื้อ

2.6.6.2 เสื้อ

จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีกลุ่มชนเผ่าอาศัยเป็นจำนวนมาก ดังนั้นวัฒนธรรมการแต่งกายหรือการทอผ้าจึงเป็นเสมือนต้นทุนทางภูมิปัญญาที่ได้ถูกถ่ายทอดออกมาทางฝีมือ เป็นเครื่องแต่งกายที่ใช้ประโยชน์และยังแสดงถึงวัฒนธรรมให้เห็น โดยเสื้อคนกลุ่มใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน หรือ กลุ่มคนไตสามารถแบ่งได้เป็น 2 ช่วง

- 1) เสื้อเต็กโต หรือ เสื้อปิดจำ คือ เสื้อผ้าหน้าใช้เข็มกลัดติดกระดุม
- 2) เสื้อผู้ใหญ่ หรือ เสื้อไต่หน้าเว็ด คือ เป็นเสื้อแบบชาวเงินคอกลมแต่ชายสั้นแค่อว มีกระดุมสอดกับทุกระดุมอีกข้างหนึ่ง

2.6.6.3 ผ้าซิ่น

ผ้าที่มีลวดลายส่วนใหญ่ จะเย็บตะเข็บเดียวเป็นผ้าถุงธรรมดา ขนาดสั้นยาวกว่าแคบแตกต่างกันไปตามรูปร่าง วิธีการนุ่ง โอกาส เวลา สถานที่ และความนิยมแต่ละกลุ่มชน โดยส่วนประกอบซิ่น ได้แก่

- (1) หัวซิ่น จะมีลักษณะผ้าเนื้อนี้สีดำต่อตรงเอว เวลานุ่งจะเหน็บชายหัวซิ่นให้แน่นใช้เข็มขัดเงินคาดทับ

- (2) ตัวซิ่น จะมีลวดลายสี และเทคนิคที่แตกต่างกันไปตามแต่ละแหล่งผลิต
- (3) ตีนซิ่น ลักษณะผ้าซิ่นแต่ละแบบที่หญิงไตนิยมใช้ เรียกต่างกัน คือ
- 1) ซิ่นก້อง เป็นผ้าซิ่นทอยกลาย หรือดอก
 - 2) ซิ่นส่วยต่อง เป็นผ้าไหมทำจากเมืองส่วยต่อง ใกล้เมืองมณฑลทะเล
 - 3) ซิ่นปะล่อง เป็นผ้าซิ่นลายขวาง
 - 4) ซิ่นหล้าย เป็นผ้าซิ่นไหมเนื้อดี
 - 5) ซิ่นฮาย่า คล้ายผ้ามัดหมี่ แต่จะเป็นลายเล็กๆ เป็นส่วนใหญ่
 - 6) ซิ่นถุงจ่าบ เป็นผ้าซิ่นที่นำเศษผ้าที่เหลือจากซิ่นผ้าถุงอื่นๆ สะสมแล้วนำมาต่อกันเป็นซิ่นที่มีหลากหลายสี หลายตะเข็บ
 - 7) ซิ่นปาเต๊ะ เป็นผ้าซิ่นที่กำลังนิยมใส่อยู่ในปัจจุบัน

2.7 การทำผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น

การศึกษาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมควรมีความรู้ถึงขั้นตอนและกระบวนการการสร้างงาน ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านด้วย ซึ่งมีความสัมพันธ์กับปัจจัยสภาพแวดล้อมและส่วนประกอบ (วิบูลย์ สุวรรณ. 2539) ดังภาพ

ภาพที่ 2.29 แสดงความสัมพันธ์การเกิดศิลปหัตถกรรมกับปัจจัยสภาพแวดล้อม

ที่มา : วิบูลย์ สุวรรณ (2539)

ขั้นตอนการผลิตศิลปหัตถกรรมประเภทผ้าพื้นบ้าน โดยมีส่วนประกอบ ได้แก่ 1. ความจำเป็นและความต้องการ หรือวัตถุประสงค์ในการสร้าง 2. การเลือกสรรวัสดุและวัตถุดิบ 3. การสร้างรูปแบบ และ

กรรมวิธี ส่งผลให้เกิดหัตถกรรม หรือศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

ขั้นตอนแรก การสร้างศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน หรือวัตถุประสงค์การสร้าง หมายถึง จุดมุ่งหมายของการสร้างหัตถกรรมพื้นบ้านตามความจำเป็นในการดำรงชีวิตและเพื่อสนองความ

ต้องการด้านต่างๆ อาทิ ด้านประโยชน์ใช้สอย คุณค่าทางจิตใจ การซื้อขายแลกเปลี่ยน เป็นต้น ดังนั้น ปัจจุบันการสร้างสรรคหัตถกรรมหรือศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทผ้ามีความจำเป็นหลักในการสร้างงาน คือ เพื่อเป็นสิ่งซื้อขายแลกเปลี่ยน สร้างมูลค่า สร้างรายได้ อาชีพให้แก่ผู้ผลิตและจำหน่าย รวมถึงพ่อค้าแม่ค้าขายปลีกที่นำไปจัดจำหน่ายต่อ

ขั้นตอนสอง การเลือกสรรวัสดุและวัตถุดิบ หมายถึง การนำวัสดุที่มีตามธรรมชาติในท้องถิ่นที่หาได้นำมาสร้างสรรค เพื่อกำหนดรูปแบบ (รูปทรง โครงสร้างและลวดลาย) ของงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านตามสภาพภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนแต่ละพื้นที่จนเป็นประเพณีนิยมและเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นนั้น อย่างไรก็ตามปัจจุบันบางแหล่งยังคงใช้วัตถุดิบที่มีในท้องถิ่นมาสร้างสรรคแต่เมื่อความต้องการมากขึ้น วัตถุดิบอาจจะไม่เพียงพอต่อการผลิตจึงเกิดการซื้อขายระหว่างพื้นที่ใกล้เคียงหรือตามพื้นที่ที่มีตามวัตถุดิบใกล้เคียง แต่ก็มีวัตถุดิบบางอย่างที่ไม่สามารถหาหรือจัดซื้อได้ด้วยเพราะ ราคาต้นทุนการซื้อสูง วัตถุดิบเริ่มหายาก (ไม่มีการขยายพันธ์ หรือจัดจำหน่าย) จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดวัตถุดิบทดแทน คือ วัตถุดิบหรือวัสดุที่นำมาทดแทนวัตถุดิบเดิมที่เคยใช้ โดยมีคุณสมบัติที่คล้ายหรือใกล้เคียงของเดิม

ขั้นตอนสาม การกำหนดรูปแบบ หมายถึง การสร้างสรรครูปแบบตามสภาพแวดล้อม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ทักษะพื้นฐาน และวัตถุดิบเพื่อให้สอดคล้องต่อประโยชน์ใช้สอยตามสภาพแต่ละที่ที่แตกต่างกันไปซึ่งรูปแบบที่สร้างสรรคแรกๆ นั้นจะคำนึงถึงความเหมาะสมสอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยมากกว่าความงดงาม แต่ปัจจุบันการสร้างสรรครูปแบบนั้นแตกต่างไปจากเดิม ผู้ผลิตหรือผู้จัดจำหน่ายเริ่มหันและโยยหาการสร้างสรรครูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมที่มีความแปลกใหม่แตกต่าง และสร้างความโดดเด่นให้แก่งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของตนกันมากขึ้น เพื่อช่วยสร้างแรงดึงดูดใจและความพึงพอใจในการซื้อขายจากแหล่งอื่นที่มีการผลิตเหมือน และใกล้เคียงกัน

ขั้นตอนสี่ กรรมวิธีหรือเทคนิคการผลิต หมายถึง การสร้างสรรคด้วยฝีมือคนตามทักษะความรู้ที่สั่งสมสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นช่วยขัดเกลา ตามสภาพแวดล้อม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ทักษะพื้นฐาน และวัตถุดิบ ซึ่งทำให้กรรมวิธีการผลิตของแต่ละที่มีความแตกต่างกันไป ดังนั้นคุณค่าทางความงามที่ส่งผลจิตใจของหัตถกรรมพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่นจึงมีลักษณะที่แตกต่างกันตามการขัดเกลาจากภูมิปัญญาและทักษะการบรรจงฝีมือสร้างความงามจากการผลิตแต่ละชิ้นงานขึ้น ซึ่งอาจพิจารณาคุณค่าทางสุนทรียภาพหรือคุณค่าทางความงามจากองค์ประกอบ คือ ความสมดุล สัดส่วน (Proportion) จังหวะ (Rhythm) ความขัดแย้ง (Contrast) ความประสานกลมกลืน (Harmony) และจุดเด่น (Dominance) (รายละเอียดตามข้อ 2.9.3.2) พิจารณาจากรูปทรง โครงสร้าง ลวดลาย และวัสดุในรูแบบที่สร้างสรรคขึ้น

วัตถุประสงค์การสร้างที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ผู้คนหรือผู้ผลิตต้องต่อสู้เพื่อการจำหน่ายสินค้าที่เป็นอาชีพช่วยเลี้ยงปากท้องของคนครอบครัวหรือในพื้นที่ผลิตหัตถกรรมประเภทผ้า ซึ่งนอกจากใน

การศึกษาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมที่กล่าวมาเบื้องต้นแล้ว เราควรมีการศึกษาถึงปัจจัยอื่นที่เข้ามา สอดแทรกส่งผลกระทบต่อ การสร้าง และการจำหน่ายงานหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทผ้า ของจังหวัด แม่ฮ่องสอน อาทิ วัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลง ทักษะผู้ผลิต ความรู้ความเข้าใจจากการถ่ายทอด เทคโนโลยี เศรษฐกิจ การขนส่ง แผนพัฒนาส่งเสริมของจังหวัด เป็นต้น เหล่านี้อาจส่งผลต่อ วัตถุประสงค์การสร้าง พัฒนา การจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์หัตถกรรมประเภทผ้าของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.8 ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

2.8.1 ความหมายหัตถกรรม

นฤที วัฒนภู (2555) ให้ความหมาย ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านไทย หมายถึง ผลงานที่แสดงออก ทางความงามและเกิดประโยชน์ใช้สอย โดยคนไทยในแต่ละท้องถิ่นสร้างสรรค์ขึ้นด้วยมือ

วิบูลย์ ถีสวรรณ (2539) หมายถึง ความงามที่เกิดขึ้นกับสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นจากฝีมือสูงชัน และภูมิปัญญา โดยใช้ทักษะเฉพาะตัว ผสานกับความรู้สึคนึกคิด จินตนาการและความงามเพื่อใช้ สอยให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิต

วิโรจน์ ศรีสุโร (2528) ให้ความหมาย ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน หมายถึง ผลงานสำเร็จของ ชาวบ้านที่มีคุณค่าทางศิลปะพอสมควร ทั้งจารีตนิยมหรือแนวผสมผสานกับสมัยใหม่

วัฒน์ จุฑะวิภาค (2552) ให้ความหมาย ศิลปะพื้นบ้าน คือ งานประณีตหัตถกรรมพื้นบ้านหรือ ผลงานศิลปะที่ช่างในท้องถิ่นได้ประดิษฐ์คิดทำขึ้นตามความเห็นดีเห็นงามของครอบครัวหรือหมู่บ้าน ในท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ใช้สอยในการดำรงชีวิต โดยรับอิทธิพลจากสภาพธรรมชาติ ลักษณะเชื่อ วัฒนธรรม ขนบประเพณี ตลอดจนสภาพความเป็นอยู่ของสังคม โดยมีสาระสำคัญ 7 ประการดังนี้

1. เป็นผลงานของช่างนิรนามที่สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน
2. มีรูปแบบง่าย และใช้วัสดุที่หาได้ภายในท้องถิ่น
3. ผลิตขึ้นเป็นจำนวนมาก
4. มีความเป็นธรรมชาติปรากฏมากกว่าความสละสลวย
5. แสดงเอกลักษณ์ท้องถิ่น
6. เป็นงานที่ทำด้วยมือ
7. ความงามของผลงานเกิดจากการฝึกฝน

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน หมายถึง ความงามของสิ่งที่ถูก สร้างสรรค์ขึ้นโดยถ่ายทอดจากฝีมือชั้นสูงของชาวบ้านที่แฝงด้วยอิทธิพลเกี่ยวเนื่องจากวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่สะท้อนภูมิปัญญาในแต่ละท้องถิ่นที่สร้างขึ้นผ่านจินตนาการ ความรู้สึคนึกคิดเพื่อใช้ประโยชน์ตามวิถีชีวิต

2.8.2 ลักษณะทั่วไปของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

ลักษณะทั่วไปของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านจะมีลักษณะเฉพาะถิ่นของแต่ละที่ จึงทำให้มีความแตกต่างกันทั้งแหล่งผลิต รูปแบบ กรรมวิธีการผลิต วัสดุดิบ และขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ วิถีชีวิตของกลุ่มชน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบทำให้ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านมีลักษณะเฉพาะตัว (วิบูลย์ ลีสุวรรณ. 2553) ดังนี้

1. สร้างขึ้นจากความต้องการของชุมชนที่มีลักษณะทางวัฒนธรรมร่วมกัน
2. มีความเรียบง่ายตามวิถีชีวิตของชาวบ้าน
3. สร้างโดยช่างหรือช่างนิรนาม ที่ต้องการสร้างตามความต้องการของผู้เสพและผู้สร้าง
4. ลักษณะเฉพาะถิ่น เช่น อาจเกิดจากการใช้วัสดุดิบ กรรมวิธี ฯลฯ

โดยลักษณะเฉพาะของศิลปะพื้นบ้านนี้จะเกิดจากเหตุและปัจจัยทาง (1) ด้านความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต (2) ด้านการใช้สอยเฉพาะถิ่น เนื่องจากการที่มีรูปแบบเฉพาะทำให้เกิดการใช้งานที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิต (3) ด้านการใช้วัสดุดิบ และ(4) ด้านประเพณี และคตินิยมของชุมชนหรือกลุ่มชนนั้น ดังนั้นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในอดีตได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อสนองวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านแทบทั้งสิ้น จึงเกิดเป็นวัตถุของวัฒนธรรม (Popular Culture) ที่มีลักษณะเฉพาะตามถิ่นต่างๆ แต่ปัจจุบันวัตถุประสงค์การสร้างอาจมีการเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติมจากเดิมที่มีวัตถุประสงค์สร้างขึ้นเพื่อใช้สอยสนองวิถีชีวิต แต่ปัจจุบันนิยมสร้างหรือผลิตศิลปหัตถกรรมขึ้นเพื่อการค้าเชิงพาณิชย์เพื่อสร้างรายได้แก่ครอบครัวและชุมชน

2.9 การออกแบบของที่ระลึก

2.9.1 ความหมาย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542 : 173) “ของ” หมายถึง สิ่งต่างๆ ใช้หน้านามที่เป็นผู้ครอบครอง “ระลึก” หมายถึง การคิดถึง การนึกถึงเรื่องราว เหตุการณ์ในอดีตได้

อัญชลี โสมดี (2552 : 3) ความหมาย การเป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นการจงใจให้เกิดการระลึกถึงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องต่างๆ ที่ผ่านไปแล้ว

2.9.2 วัตถุประสงค์การสร้างสรรคของที่ระลึก

ในสังคมปัจจุบันการท่องเที่ยวถือเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมในการสร้างรายได้ให้แก่ภาครัฐ ภาคเอกชน และบุคคลในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ก่อให้เกิดอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวขึ้น ซึ่งสิ่งที่ได้รับผลต่อมาคือการผลิต “ของที่ระลึก” เฉพาะจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่ถือว่าเป็นจังหวัดต้นๆ ในภาคเหนือของประเทศไทยที่ได้รับความนิยมจากผู้คนทั้งชาวไทยและต่างชาติในการมาท่องเที่ยว จากการผลิตของที่ระลึกในครัวเรือนเริ่มเกิดการขยายตัวมากขึ้น ดังนั้นการผลิตหรือการสร้างสรรคของที่ระลึกนั้น ควรจะมีรูปแบบ และกระบวนการที่เหมาะสม เพื่อตอบสนองต่อระบบอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่เจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ในการสร้างสรรค์ของที่ระลึก เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์จากสิ่งที่ถูกสร้าง แทนของสิ่งใดหนึ่งใด ตามโอกาสใดโอกาสหนึ่ง หรืออาจใช้แทนช่วงเวลาให้ระลึกถึง โดยสามารถแบ่ง วัตถุประสงค์การสร้างสรรค์ของที่ระลึก (อัญชลี โสมดี. 2552)

1. เป็นตัวแทนแห่งความทรงจำของมนุษย์
2. สามารถตอบสนองคุณค่าทางจิตใจของมนุษย์ทั้งผู้ให้และผู้รับ
3. การทำงานด้านศิลปะ
4. ความเชื่อในทางวัฒนธรรม ประเพณี ทางลัทธิ และศาสนา
5. การสร้างสรรค์ความคิดจากการสังสมประสบการณ์

การนำทุนทางวัฒนธรรมมาช่วยในการสร้างสรรค์ ของที่ระลึก ไม่ว่าจะเป็นศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีล้วนเป็นสิ่งที่เกิดจากการสังเคราะห์ให้เกิดเป็นสิ่งใหม่แต่ยังคงกลิ่นอายมนต์เสน่ห์ของ วัฒนธรรมดั้งเดิมเพื่อสร้างคุณค่าแก่ผู้พบเห็น การประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมร่วมกับกระบวนการ ผลิตในสมัยใหม่ควรมีองค์ประกอบส่วนที่สำคัญดังนี้ (1) ภูมิปัญญา (2) ศิลปะ และวัฒนธรรมท้องถิ่น และ(3)ทักษะฝีมือช่าง หรือผู้ผลิต เพื่อใช้ในงานออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก

2.9.3 ประเภทของที่ระลึก

สามารถแบ่งจำแนกประเภท (จารุสิทธิ์ เครือจันทร์. ม.ป.ป) ดังนี้

2.9.3.1 การจัดประเภทตามรูปแบบของที่ระลึก สามารถจัดรูปแบบย่อยได้เป็น

1) รูปแบบประเพณีนิยม คือ ของที่ระลึกที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ โดยอดีต สร้างเพื่อใช้สอยงานหลัก เมื่อระยะเวลาเปลี่ยนแปลงทำให้จุดมุ่งหมายหรือการใช้สิ่งนั้นเปลี่ยนตาม เป็นของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยว

2) รูปแบบสมัยนิยม คือ ของที่ระลึกที่ผลิตขึ้นตามความนิยมของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือ เรื่องราวใดเรื่องราวหนึ่ง จากนั้นก็เชื่อมความนิยมไป

ภาพที่ 2.30 แสดงของที่ระลึกรูปแบบประเพณีนิยม และสมัยนิยม

ที่มา : <http://e-shann.com/?p=5454> และ

<http://th.aliexpress.com/popular/small-panda-plush.html>

2.9.3.2 การจัดประเภทตามวัสดุที่ใช้ผลิต สามารถแบ่งได้ 3 ประเภทย่อย ซึ่งอาจจะผลิตโดยใช้วัสดุประเภทใดประเภทหนึ่งหรือใช้ผสมกัน รายละเอียดมีดังนี้

1) ผลิตจากวัสดุธรรมชาติ เป็นของที่ระลึกที่นำเอาวัสดุธรรมชาติมาตกแต่งเสริมเติม แต่ง ประกอบต่อ ดัดแปลง หรือนำเอาวัสดุธรรมชาติมาสร้างสรรค์เป็นของที่ระลึกรูปแบบใหม่ขึ้น

2) ผลิตจากวัสดุสังเคราะห์ ซึ่งคุณสมบัติทางกายภาพของวัสดุแต่ละชนิดนั้นมีความแตกต่างกัน เช่น แก้วมีความใส พลาสติกมีสีสันทนสวยสด เป็นต้น จากคุณสมบัติของวัสดุและกรรมวิธีในการผลิตที่ต่างกันอย่างหนึ่งทำให้เกิดของที่ระลึกรูปแบบต่างๆ มากมาย

3) ผลิตจากเศษวัสดุ เป็นการนำวัสดุธรรมชาติหรือวัสดุสังเคราะห์ที่เหลือใช้แล้วมาประดิษฐ์เป็นสิ่งของต่างๆ ซึ่งส่วนมากมักจะใช้เป็นของที่ระลึกเพื่อประโยชน์ในทางประดับตกแต่ง

ภาพที่ 2.31 แสดงของที่ระลึกผลิตจากวัสดุธรรมชาติ วัสดุสังเคราะห์ และเศษวัสดุ
ที่มา : www.plakard.com และ <http://thaisouvenircenter.com>

2.9.3.3 การจัดประเภทตามประโยชน์ใช้สอย สามารถจัดแบ่งตามจุดประสงค์ของการนำไปใช้ แบ่งได้ 3 ประเภทย่อย คือ

1) ประเภทของบริโภค หมายถึง ของที่ระลึกประเภทอาหารที่มีการปรุงแต่งอาหารทั้งในด้านรูปแบบและรสชาติ รวมถึงการจัดใส่ภาชนะและหีบห่อที่สวยงามเป็นที่ต้องการของผู้บริโภค

ฉะนั้นอาหารไม่เป็นเพียงใช้บริโภคโดยตรง หากยังใช้แลกเปลี่ยนซื้อขายหรือมอบให้แก่กันในโอกาสต่างๆอีก

2) ประเภทของอุปโภค หมายถึง ประเภทเครื่องใช้ต่างๆ เป็นสิ่งที่ผลิตขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการทางด้านร่างกายเป็นส่วนใหญ่

3) ประเภทของตกแต่ง ผลิตขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการด้านจิตใจ

2.9.3.4 การจัดประเภทตามจุดประสงค์ของผลิต สามารถแบ่งตามจุดประสงค์การผลิต ดังนี้

1) ผลิตขึ้นเฉพาะบุคคล ได้แก่ ของที่ระลึกที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นเกียรติแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือเพื่อจำหน่ายแจกให้กับบุคคลอื่นเพื่อเตือนใจให้ระลึกถึงบุคคลนั้น ส่วนใหญ่อยู่ในรูปโล่ เหรียญ ถ้วย ชิง ฯลฯ

2) เฉพาะงาน คือ การผลิตขึ้นเพื่อแจก แลก ซื้อขายเฉพาะงานใดงานหนึ่ง เช่น งานมงคล งานศพ งานจัดแสดงสินค้า ฯลฯ

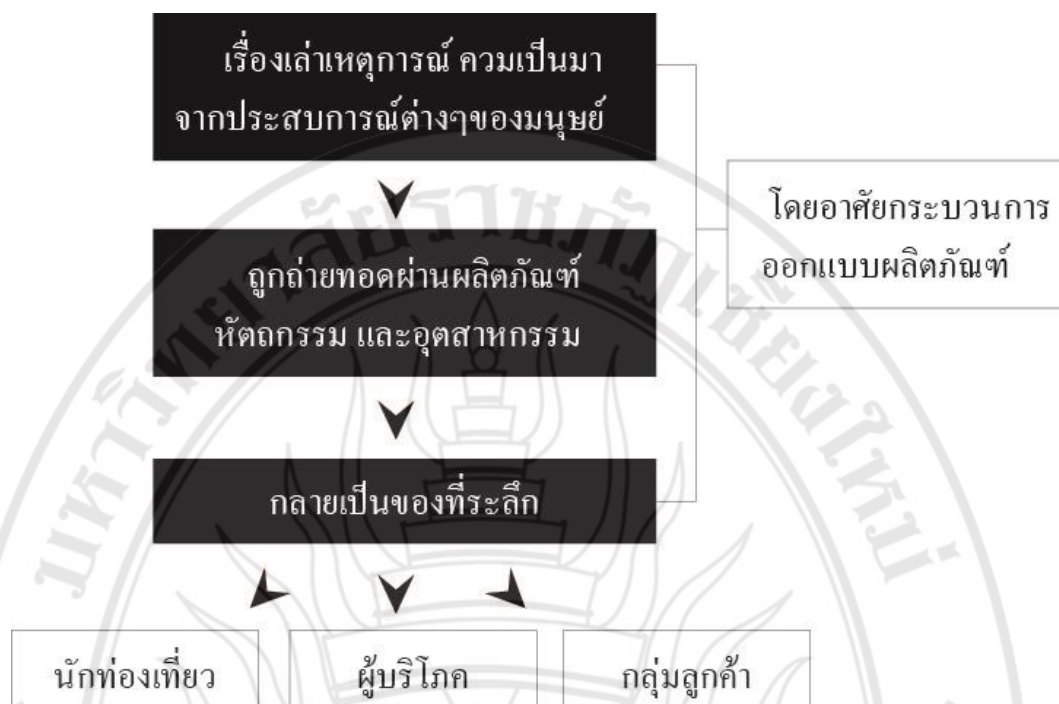
3) เฉพาะเหตุการณ์ คือ ของที่ระลึกที่ผลิตขึ้นเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์ต่างๆทั้งดีและไม่ดี หรือเป็นเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์อาจผลิตในรูปของวัตถุ รูปจำลอง สัญลักษณ์แทน ฯลฯ

4) ผลิตขึ้นเฉพาะที่ คือ จัดผลิตเพื่อระลึกถึงสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง อาจแสดงให้เห็นรูปแบบเฉพาะของท้องถิ่นโดยใช้วัสดุและเทคนิควิธีที่สืบทอดกันมาในท้องถิ่นนั้นหรือนำเอารูปแบบของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง รูปแบบของบุคคลหนึ่งหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งที่มีเฉพาะในท้องถิ่นนั้น

ทั้งนี้ทั้งนั้นการผลิตหรือจัดทำผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกควรมีการคำนึงถึงวัตถุประสงค์หลักในการผลิตทั้งเพื่อการค้า หรือเพื่อมอบเป็นของขวัญที่ระลึกตามงานพิเศษหรือสถานที่ต่างๆ ล้วนสามารถผลิตและมีรูปแบบที่หลากหลายประเภทแล้วแต่ความเหมาะสมและทรัพยากรที่มีอยู่

2.9.4 แนวคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก

คือ การนำทฤษฎีต่างๆ มารวมกับเทคโนโลยีทางการผลิตทั้งการผลิตแบบดั้งเดิมในงานหัตถกรรม หรือเป็นผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นใหม่ทางเทคโนโลยีใหม่ เพื่อสร้างความแปลกใหม่ น่าสนใจ เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์เพื่อเก็บความทรงจำ หรือเล่าเรื่องราวในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง โดยสามารถแยกแนวคิดผลิตภัณฑ์ ตามแผนภาพ ดังนี้ เพิ่มเติมเนื้อหา

ภาพที่ 2.32 แสดงแผนภูมิแนวคิดผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก
ที่มา : อัญชลี โสมดี (2552)

โดยลักษณะสำคัญสินค้าของที่ระลึกผลิตภัณฑ์หัตถกรรมๆที่ควรคำนึงถึงสร้างความน่าสนใจและสร้างความนิยมของลูกค้าเพื่อเพิ่มช่องทางการจำหน่าย ควรมีคุณลักษณะดังนี้ (วิบูลย์ ลีสุวรรณ. 2532)

1. เลือกใช้วัสดุที่มีในภายในท้องถิ่นเพื่อสร้างความแตกต่าง และจุดเด่นแก่รูปลักษณ์สินค้านำรวมทั้งส่งผลต่อต้นทุนที่จะเกิดขึ้นด้วย

2. รูปแบบแสดงถึงเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นนั้นเพื่อความโดดเด่นและแตกต่าง

3. รูปลักษณะของที่ระลึก เช่น ขนาด น้ำหนัก เป็นต้น สามารถพกพาสะดวกและเหมาะสมต่อการจัดแสดง ตรงกับรสนิยมของกลุ่มเป้าหมาย

4. เป็นสินค้าที่แฝงด้วยความสวยงาม และประโยชน์ใช้สอยภายในตัว

5. มีการคิดค้นหรือสร้างสรรค์ใหม่แต่ยังคงรักษาหรือสอดแทรกเค้าโครงเดิมของศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น เพื่อรักษาและสร้างคุณค่าทั้งทางจิตใจและมูลค่า

6. ราคาเหมาะสมต่อคุณภาพสินค้า

2.9.5 รูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก ที่ดึงดูดใจ

รูปแบบที่ดึงดูดใจส่งผลต่อความนิยมในการซื้อบริโภค เพราะในการตัดสินใจซื้อของลูกค้าหรือผู้บริโภค นั้น เหตุผลสำคัญในการตัดสินใจ คือ รูปลักษณะของผลิตภัณฑ์ โดยสามารถแบ่งรูปแบบผลิตภัณฑ์ (อัญชลี โสมดี. 2552) ดังนี้

2.9.5.1 การสร้างแรงดึงดูดใจของผลิตภัณฑ์ ถือเป็นหลักในการสร้างสรรค์ผลงานของทีระลึกให้เกิดความสวยงาม น่าใช้และตรงกับรสนิยมของกลุ่มเป้าหมาย มีลักษณะ 3 ประการคือ (1) ความน่าสนใจ สวยงาม แปลก (2) มีลักษณะที่เป็นที่พึงปรารถนา (3) ความน่าสนใจและน่าปรารถนา เป็นการผสมผสานทั้ง 2 อย่างไว้ในผลิตภัณฑ์

2.9.5.2 องค์ประกอบการสร้างผลิตภัณฑ์ที่ดึงดูดใจ โดยมีปัจจัยสำคัญ คือ (1) ดึงดูดด้วยคุณภาพ (2) ดึงดูดด้วยประโยชน์ใช้สอย (3) ดึงดูดด้วยรูปลักษณ์ที่มีคุณค่า และ (4) ดึงดูดด้วยรูปทรง

2.9.6 หลักการออกแบบของทีระลึก

องค์ประกอบสามารถแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ องค์ประกอบรูปธรรม (Visual Element) และ องค์ประกอบนามธรรม (Principle Element)

1. องค์ประกอบรูปธรรม ได้แก่ จุด เส้น รูปร่างและรูปทรง ปริมาตร ระบาย และสี
2. องค์ประกอบนามธรรม ได้แก่ ขนาดและสัดส่วน ความกลมกลืน การตัดกัน เอกภาพ การซ้ำ จังหวะ และความสมดุล

การออกแบบผลิตภัณฑ์ของทีระลึก ล้วนมีวัตถุประสงค์ต่างกันด้วยเรื่องของชนิดผลิตภัณฑ์ รูปแบบ ลักษณะการใช้งาน อีกทั้งกลุ่มผู้ใช้งานล้วนมีความแตกต่างกันออกไป เพื่อให้สามารถตอบสนองต่ออิทธิพลในความต่างสามารถอาศัยหลักการที่เป็นปัจจัยที่ควรคำนึงถึงในการออกแบบ ได้แก่ (1) ประโยชน์ใช้สอย (Function) (2) ความสวยงาม (Aesthetics) (3) ความสะดวกสบาย (Ergonomics) (4) ความปลอดภัย (Safety) (5) โครงสร้างแข็งแรง (Construction) (6) ราคา (Cost)(7) วัสดุ (Material) (8) กรรมวิธีผลิต (Production) (9) การซ่อมแซม (Maintenance) และ (10)การขนส่ง (Transportation)

นอกเหนือจากการศึกษาหลักการออกแบบที่ประกอบด้วย แนวคิด (Concept) รูปแบบ (Idea) วัสดุอุปกรณ์ (Material & Equipment) และกระบวนการผลิต (Production) งานออกแบบบางอย่างอาจเกี่ยวข้องกับจิตวิทยา เพื่อการเรียกร้องหรือสร้างทัศนคติในการซื้อชวนสร้างความรู้สึกนึกคิดได้เช่นกัน อีกทั้งปัจจัยอื่นที่ยังมีอิทธิพลต่อการออกแบบของทีระลึกอย่างมาก อาจเป็นสาเหตุให้เกิดผลกระทบต่อลักษณะทางกายภาพของผลิตภัณฑ์ กระบวนการผลิต หรือแม้กระทั่งระบบการจัดจำหน่าย ของทีระลึกมีการเปลี่ยนแปลงได้ คือปัจจัยทางด้าน (1) เทคโนโลยี (2) สังคม วัฒนธรรม และประเพณี (3) ภูมิศาสตร์ (4) การเมืองการปกครอง และ(5) ศาสนา ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยทั้งภายนอกและภายในที่เกี่ยวข้องกับนักออกแบบ ผู้ผลิต และส่งผลต่อผู้บริโภคไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

2.10 ทฤษฎีและหลักการออกแบบผลิตภัณฑ์

2.10.1 ความหมายออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม

งานหัตถกรรม (Handicraft) หมายถึง สิ่งประดิษฐ์ที่เป็นฝีมือ (Hand-made) ของชาวบ้านทำขึ้นเพื่อความจำเป็นการดำรงชีวิต (ธีระชัย สุขสด.2544)

โดยมีลักษณะทั่วไปของหัตถกรรม ดังนี้

1. **ลักษณะงาน** งานสร้างสรรค์หรือถูกประดิษฐ์ขึ้นมาจากฝีมือหรือการทำด้วยมือตามความจำเป็นในการใช้งานเพื่อดำรงชีวิต ซึ่งปัจจุบันอาจจะเพิ่มในหน้าที่ของลักษณะงานหัตถกรรมเพื่อใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์มากขึ้น

2. **วัสดุ** ส่วนใหญ่จะใช้วัสดุจากทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นนั้นๆ หรือใกล้เคียง

3. **กรรมวิธีผลิต** เป็นการผลิตจากแรงงานคนและเครื่องทุ่นแรงผสมร่วมตามยุคสมัย ด้วยวิธีดั้งเดิม

4. **รูปแบบ** จะมีรูปแบบเฉพาะถิ่นที่แสดงถึงเอกลักษณ์และมีความสอดคล้องกับหน้าที่ประโยชน์ใช้สอยของแต่ละประเภทงานหัตถกรรมที่สืบทอดกันเอง ซึ่งอาจมีการเปลี่ยนแปลงตามบริบทหรือวัฒนธรรมของผู้ผลิตและผู้ใช้งานที่เปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาไปบ้าง

5. **ประเภท** งานหัตถกรรมในภาคเหนือ อาทิ งานจักสาน งานเครื่องปั้นดินเผา งานทอผ้า งานเครื่องเงิน งานเครื่องเงิน งานกระดาษ และอื่นๆ

โดยเฉพาะจังหวัดแม่ฮ่องสอนถือเป็นจังหวัดที่มีชนเผ่าหรือหลายเชื้อชาติพันธุ์อาศัยอยู่ จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดลักษณะและประเภทงานหัตถกรรมมีความหลากหลายแตกต่างจากหลายจังหวัดในภาคเดียวกัน

2.10.2 หลักการออกแบบผลิตภัณฑ์

หลักการออกแบบผลิตภัณฑ์ สิ่งที่ควรพิจารณาในการออกแบบ (อุดมศักดิ์ สาริบุตร. 2549)

1. หน้าที่ใช้สอย (Function) มีความเหมาะสมต่อหน้าที่ใช้งานตามวัตถุประสงค์ในการสร้างผลิตภัณฑ์

2. ความปลอดภัย (Safety) ควรคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้ใช้งานและผู้ที่เกี่ยวข้องทางตรงและอ้อมทั้งก่อนใช้ ขณะใช้ และหลังใช้งานไม่สร้างอันตรายหรือผลกระทบที่ตามมาต่อสิ่งแวดล้อมและมนุษย์

3. ความแข็งแรง ทนทาน (Durability) มีความเหมาะสมในระยะเวลาและคุณภาพของการใช้งาน

4. ความประหยัด (Economy) คำนึงถึงการผลิต วัสดุ ต้นทุนในระบบเกิดความคุ้มค่าและคุ้มทุน

5. วัสดุ (Material) เลือกใช้วัสดุที่มีความเหมาะสมต่อหน้าที่ใช้งาน สถานที่ ระยะเวลา ความสวยงาม หรือแม้แต่คุณสมบัติข้อจำกัดพิเศษของวัสดุ เพื่อให้เกิดประโยชน์ใช้สอยที่สามารถสนองคุณค่าทางจิตใจ

6. โครงสร้าง (Construction) โครงสร้างของแต่ละชนิดทำให้เกิดความแตกต่างของรูปแบบ หน้าที่ใช้สอย ความทนทาน และปลอดภัยในการใช้งาน

7. ความสะดวกสบายในการใช้งาน (Ergonomic) ควรคำนึงถึงขนาดสัดส่วนที่เหมาะสมต่ออริยาบถและสภาพแวดล้อมการใช้งานของมนุษย์หรือกลุ่มผู้ใช้งาน

8. ความสวยงาม (Aesthetic) ช่วยสร้างคุณค่าทางจิตใจ ส่งผลถึงการเกิดความพึงพอใจ

9. ลักษณะเฉพาะ (Personality) การเพิ่มเติมคุณลักษณะพิเศษ หรือลักษณะเฉพาะเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างความแตกต่างและความโดดเด่นแก่ผลิตภัณฑ์นั้นให้เกิดความน่าสนใจ

10. กรรมวิธีผลิต (Production) ควรคำนึงถึงการผลิตที่ไม่มีความซับซ้อนยุ่งยากมากนัก เพื่อลดต้นทุน และเพิ่มความเพิ่มศักยภาพในการผลิต

11. การซ่อมบำรุงรักษา (Easy of Maintenance) รูปแบบหรือกลไกการทำงานมีความซับซ้อนไม่ยุ่งยากเกินการแก้ไขเมื่อชำรุดเสียหาย

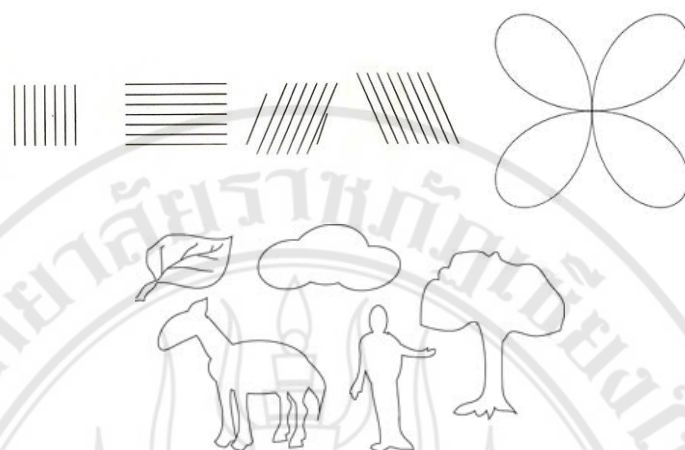
12. การขนส่ง (Transportation) การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มีผลต่อการจัดการและต้นทุนระบบขนส่งที่จะทำให้เกิดความเสียหายของผลิตภัณฑ์

2.10.3 หลักเกณฑ์การออกแบบ

การออกแบบผลิตภัณฑ์ให้มีรูปแบบสมบูรณ์สวยงามควรคำนึงถึงค่านิยมหรือความต้องการของผู้บริโภคตลอดจนสถานะของการตลาดช่วงนั้นๆ เพราะเป็นเสมือนเรื่องทางด้านจิตใจที่จะส่งผลต่อการซื้อหรือจำหน่าย ดังนั้นทัศนธาตุในการออกแบบผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วย

2.10.3.1 ส่วนประกอบการออกแบบ (ELEMENT OF DESIGN) คือ องค์ประกอบ หรือ ทัศนธาตุ ในการสร้างรูปทรงต่างๆ เพื่อนำไปใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้สมบูรณ์ประกอบด้วย

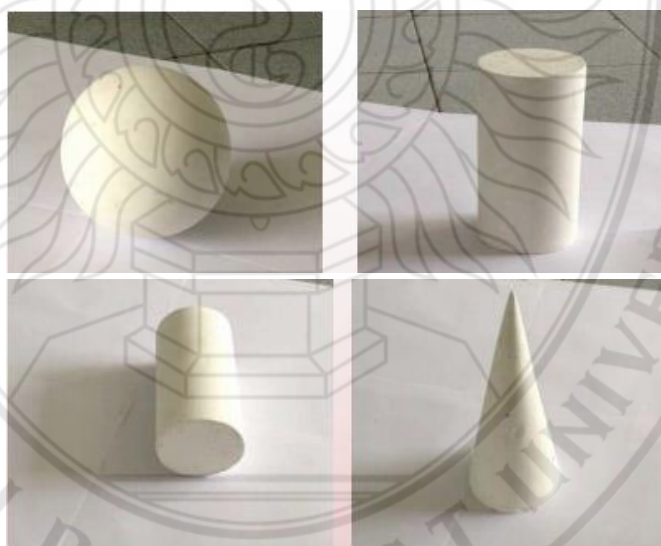
1. เส้น (LINE) หมายถึง จุดที่นำมาเรียงต่อกัน ทำให้เกิดการเคลื่อนไหว ขอบเขต

ภาพที่ 2.33 แสดงลักษณะเส้นต่างๆ

ที่มา : <http://innovation.kpru.ac.th/web17/551121719/innovation/index.php/2>

2. รูปร่าง รูปทรง (SHAPE AND FORM) หมายถึง พื้นที่ที่สร้างขึ้นจากเส้นมาบรรจบกันเกิดเป็นด้านกว้าง ยาว และกว้าง ยาว ลึก ตามลำดับทำให้มีลักษณะ 2 มิติ และ 3 มิติ โดยมีสี หรือค่าน้ำหนักของสีบ่งบอกให้เห็นขอบ

ภาพที่ 2.34 แสดงลักษณะเส้นต่างๆ

3. ระนาบ (PLANE) คือ พื้นผิวที่แบนราบมี 2 มิติ มีลักษณะใกล้เคียงกับรูปร่างที่มีพื้นผิวที่บิดันเป็นวัตถุ ซึ่งระนาบถือว่าเป็นโครงสร้างสำคัญของรูปทรงทั้ง 2 และ 3 มิติ

4. มวล (MASS) คือ รูปทรงที่มี 3 มิติ มีลักษณะเป็นวัตถุที่มีความหนาแน่น มีน้ำหนักหรือเป็นกลุ่มของรูปทรงรวมกัน

6. ทิศทาง (LINE) หมายถึง จุดที่นำมาเรียงต่อกัน ทำให้เกิดการเคลื่อนไหว ขอบเขต

5. ที่ว่าง (SPACE) หมายถึง ปริมาตรหรือพื้นที่ของความว่างที่นอกเหนือพื้นที่ ล้อมรอบด้วยขอบเขต

6. พื้นผิว (TEXTURE) หมายถึง สิ่งที่เราเห็น หรือลักษณะที่สัมผัสได้ด้วยมือในระบบผิวตอนหน้า หรือรอบๆ วัตถุ หรือที่เรียกอีกอย่างว่า ลวดลาย ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกัน เช่น หยาบ เรียบ มัน ด้าน ละเอียด เป็นต้น โดยส่งผลต่อความรู้สึกของการสัมผัส

7. สี (COLOR) หมายถึง ทิศทางที่สำคัญเพราะมีผลต่อการรับรู้ที่สามารถดึงดูดสายตาและทำให้เกิดอารมณ์ร่วม มีคุณสมบัติของแสง วงจรหรือโครงสร้างพื้นฐานสี มีทั้งสิ้น 12 สี แบ่งเป็น 3 ชั้น คือ ชั้นที่ 1 แม่สี ชั้นที่ 2 คือ สีผสมระหว่างชั้นที่ 1 ผสมทีละคู่ และชั้นที่ 3 คือสี 1+สี 2

ภาพที่ 2.35 แสดงวงจรสี

ที่มา : <https://nongnan339.wordpress.com>

2.10.3.2 หลักเกณฑ์การออกแบบ (RELATIVITY OF DESIGN) คือ แนวทางเบื้องต้นหลายแนวทางในการนำมูลฐานการออกแบบมาจัดวางในพื้นที่ให้ได้องค์ประกอบของรูปทรงผลิตภัณฑ์ที่ควรมี ประกอบด้วย

1. หน่วย หรือ เอกภาพ (UNITY) หมายถึง การรวมตัว ประสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีการประสานเชื่อมโยงกันในส่วนต่างๆ โดยหลักการทำให้เกิดเอกภาพขึ้น 2 ลักษณะใหญ่คือ

- การขัดแย้ง (OPPOSITION) เป็นลักษณะการขัดแย้ง (CONTRAST) เพื่อให้เกิดจุดเด่น (DOMINANCE) นำไปสู่สมดุลแห่งเอกภาพ ได้แก่ ความขัดแย้งลักษณะรูปทรง ความขัดแย้งของขนาด ความขัดแย้งของทิศทาง และความขัดแย้งพื้นที่ว่างหรือจังหวะช่องไฟ

- การประสาน (TRANSITION) เป็นลักษณะการเชื่อมโยงประสานตัวกลาง เพื่อให้เกิดการยึดติด (COHESION) ประสานกลมกลืนมีด้วยกัน 2 วิธี คือ (1) การเป็นตัวกลาง คือนำสิ่งที่ขัดแย้งประสานกลมกลืนเข้าด้วยกัน (2) การซ้ำ คือ การนำหน่วยที่เหมือนกันตั้งแต่ 2 หน่วยขึ้นไป มาจัดวางให้มีระยะห่าง หรือจังหวะ

2. สัดส่วน (PROPORTION) หมายถึง สัดส่วนของความรู้สึกของทัศนธาตุของรูปร่าง รูปทรงต้องมีสัดส่วนที่สัมพันธ์กันอย่างเหมาะสมกลมกลืน

3. ดุลยภาพ หรือ สมดุล (BALANCE) หมายถึง คุณลักษณะสำคัญของการจัดภาพให้เกิดเอกภาพด้วยวิธีการถ่วงน้ำหนักที่เท่ากัน โดยมีระยะห่างจากจุดศูนย์กลางเท่ากันหรือการประสานกลมกลืนอย่างพอเหมาะของส่วนต่างๆ ของรูปทรงใดรูปทรงหนึ่ง โดยจัดวางให้เกิดดุลยภาพมี 2 แบบ ได้แก่

(1) สมดุลที่มีสัดส่วนเท่ากัน และ(2) สมดุลที่มีสัดส่วนไม่เท่ากัน (ด้วยสี ค่าน้ำหนักสี รูปทรง ตำแหน่งภาพ พื้นผิว และทิศทาง)

4. จังหวะ (RHYTHM) หมายถึง ความสัมพันธ์ทางความรู้สึกเคลื่อนไหว ในระยะความถี่ ความห่าง หรือขนาดสัดส่วน โดยมีจังหวะ 3 ชนิด คือ (1) จังหวะซ้ำกัน (2) จังหวะที่สลับกัน และ (3) จังหวะที่ต่อเนื่อง

5. จุดเด่น (DOMINANCE) หมายถึง การสร้างสะดุดตา จุดสนใจ เพื่อให้เกิดความเด่นพิเศษกว่าบริเวณอื่น ซึ่งการสร้างจุดเด่นด้วยการสร้างจุดเด่นด้วยเส้น การสร้างด้วยรูปร่างหรือรูปทรง การสร้างจุดเด่นด้วยแสงเงาอ่อนแก่ การสร้างจุดเด่นด้วยการตัดรูปทรงและพื้นที่ว่าง และการสร้างจุดเด่นด้วยความแตกต่างของพื้นผิว

2.10.3.4 กระบวนการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์

กระบวนการออกแบบเป็นเสมือนกลไกการแก้ปัญหาอย่างมีขั้นตอนที่ต้องอาศัยข้อมูลที่เชื่อถือได้โดยมีเกณฑ์ หลักการเชิงเหตุผล ทดสอบ และสรุปผลแบ่งเป็นหัวข้อใหญ่ ดังนี้

1. ขึ้นกำหนดปัญหา

การนำโจทย์หรือปัญหาในงานออกแบบมาพิจารณาถึงเงื่อนไขและส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยเป็นการกำหนดขอบเขตการทำงานหรือวัตถุประสงค์ในการทำงาน เพื่อทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องมาแจกแจงเป็นระบบตามหัวข้อ ข้อมูลที่มีคุณค่าจะช่วยให้เกิดประโยชน์และให้องค์ความรู้วิธีการต่างๆ สำหรับการแก้ปัญหา

หลังจากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากการรวบรวมศึกษาข้อมูลเบื้องต้น เพื่อเปรียบเทียบถึงความสัมพันธ์ในเหตุและผลตามการแก้ปัญหาแต่ละทางเลือก

2. ขั้นการออกแบบ

โดยเริ่มสร้างแนวคิดจากเทคนิคการสร้างสรรค์ตามการออกแบบ ควรมีหลักสำคัญ คือ การแก้ปัญหาได้ตรงและครอบคลุมกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ มีความแปลกใหม่ไม่ซ้ำกับแนวทางที่เคยมีมาก่อนโดยอาจเป็นการสร้างแนวคิดตามลำดับของการแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดการออกแบบในเชิงลึกทำให้เกิดการสร้างสรรค์มากขึ้น

ออกแบบร่างตามแนวคิดที่วางไว้ พร้อมทั้งนำรูปแบบมาเปรียบเทียบหาความเหมาะสมที่สามารถแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการที่ง่าย ประหยัด และมีความเป็นจริงในการผลิต การตลาดมากที่สุด

3. ขั้นดำเนินการ

นำแบบร่างมาคัดเลือกเพื่อเปรียบเทียบโดยใช้หลักเกณฑ์ที่ได้จากการวิเคราะห์ ทั้งในด้านราคา การผลิต การตลาด และอื่นๆ เมื่อได้รูปแบบที่ต้องการหรือตอบสนองต่อวัตถุประสงค์มากที่สุด นำมาพัฒนาถึงรายละเอียดของส่วนประกอบย่อยต่างๆ ในขั้นนี้อาจมีการสร้างหุ่นจำลองหรือต้นแบบเพื่อทดสอบการทำงาน ขนาดสัดส่วนความเหมาะสมของรูปแบบต่อการใช้งาน เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์รวมทั้งคุณค่าที่ในแต่ละด้านให้ครบถ้วนมากยิ่งขึ้น

4. ขั้นประเมินผล

นำรูปแบบที่ได้จากการประเมินผลในลักษณะทั้งงาน 2 มิติ และงาน 3 มิติ ทำการประเมินให้เกิดความถูกต้องตามขอบเขตและจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ โดยอาจมีการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญเฉพาะหรือเครื่องมือเพื่อช่วยประเมินคุณภาพและตรวจสอบก่อนเข้าสู่การลงทุนผลิตและจำหน่ายต่อไป

2.11 ความพึงพอใจและการวัดความพึงพอใจ

2.11.1 ความพึงพอใจ ได้มีผู้ให้คำอธิบายความหมายของความพึงพอใจดังนี้

ไพบุลย์ ช่างเรียน (2516. หน้า 146-147 อ้างอิงมาจาก นริษา นราศรี 2544. หน้า 28) ได้กล่าวถึงความหมายของความพึงพอใจสรุปได้ว่า ความพึงพอใจเป็นความต้องการทางร่างกาย มีความรุนแรงในตัวบุคคลในการร่วมกิจกรรมเพื่อสนองความต้องการทางร่างกายเป็นผลทำให้เกิดความพึงพอใจแล้วจะรู้สึกต้องการความมั่นคง ปลอดภัยเมื่อบุคคลได้รับการตอบสนอง ความต้องการทางร่างกายและความต้องการความมั่นคง แล้วบุคคลจะเกิดความผูกพันมากขึ้นเพื่อให้เป็นที่ยอมรับว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม

อุทัย หิรัญโต (2523. หน้า 272 อ้างอิงมาจาก นริษา นราศรี 2544. หน้า 28) ได้ให้ความหมายของความพึงพอใจไว้ว่า “ความพึงพอใจเป็นสิ่งที่ทำให้ทุกคนเกิดความสบายใจ เนื่องจากสามารถตอบสนองความต้องการของเขา ทำให้เขาเกิดความสุข”

กิติมา ปรีดีดิลก (2524. หน้า 278-279) ได้รวบรวมความหมายของความพึงพอใจ ใน การทำงานดังนี้

1. ความพึงพอใจในการทำงานตามแนวคิดของ คาร์เตอร์(Carter) หมายถึง คุณภาพสภาพ หรือระดับความพึงพอใจของบุคคล ซึ่งเป็นผลมาจากความสนใจ และทัศนคติของบุคคลที่มีต่อคุณภาพและสภาพของงานนั้น ๆ

2. ความพึงพอใจในการทำงานตามแนวคิดของ เบนจามิน (Benjamin) หมายถึงความรู้สึกที่มีความสุข เมื่อได้รับผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ความต้องการ หรือแรงจูงใจ

3. ความพึงพอใจในการทำงานตามแนวคิดของ เอิร์นเนสท์ (Ernest) และโจเซฟ (Joseph) หมายถึง สภาพความต้องการต่าง ๆ ที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่การงานแล้วได้รับการตอบสนอง

4. ความพึงพอใจตามแนวคิดของ จอร์จ (George) และเลโอนาร์ด (Leonard) หมายถึง ความรู้สึกพอใจในงานที่ทำและเต็มใจที่จะปฏิบัติงานนั้นให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือตามพจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน (2525. หน้า 577-578) ความหมายจากพจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายว่า

พอใจ หมายถึง สมใจ ชอบใจ เหมาะ

พึงใจ หมายถึง พอใจ ชอบใจ

ธงชัย สันติวงษ์ (2533. หน้า 359) กล่าวว่า ถ้าบุคคลหนึ่งได้มองเห็นช่องทางหรือโอกาสจะสามารถสนองแรงจูงใจที่ตนมีอยู่แล้วก็จะทำให้ความพึงพอใจของเขาดีขึ้น หรืออยู่ในระดับสูง สมศักดิ์ คงเที่ยง และอัญชลี โพธิ์ทอง (2542. หน้า 278-279) กล่าวว่า

1. ความพึงพอใจเป็นผลรวมของความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับระดับความชอบหรือไม่ชอบต่อสภาพต่าง ๆ

2. ความพึงพอใจเป็นผลของทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบต่าง ๆ

3. ความพึงพอใจในการทำงานเป็นผลมาจากการปฏิบัติงานที่ดี และสำเร็จจนเกิดเป็นความภูมิใจ และได้ผลตอบแทนในรูปแบบต่าง ๆ ตามที่หวังไว้

กิลเมอร์ (Gilmer, 1966.p. 80) ได้ให้ความหมายว่า ความพึงพอใจในการทำงานเป็นทัศนคติของบุคคล ที่มีต่อปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตโดยทั่วไปที่ได้รับมา

ไพรซ์ และมุลเลอร์ (Price and Muller, 1986. P. 215) ให้ทัศนะว่าความพึงพอใจ ในงานคือระดับของความรู้สึกในทางบวกหรือในทางที่ดีของพนักงานหรือลูกจ้างต่องาน

จากความคิดเห็นของนักวิชาการ ได้กล่าวถึงสิ่งที่สร้างความพึงพอใจสรุปได้ว่า

ความพึงพอใจจะทำให้บุคคลเกิดความสบายใจหรือสนองความต้องการทำให้เกิดความสุขเป็นผลดีต่อการปฏิบัติงาน

สมพงษ์ เกษมสิน (2518. หน้า 298 อ้างอิงมาจาก นริษา นราศรี 2544. หน้า 28) บุคคลจะเกิดความพึงพอใจได้นั้น จะต้องมีการจูงใจ ได้กล่าวถึงการจูงใจว่า “ การจูงใจเป็น การชักจูงให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม โดยมีมูลเหตุความต้องการ 2 ประการ คือ ความต้องการทางร่างกายและความต้องการทางจิตใจ ”

นฤมล มีชัย (2535. หน้า 15) กล่าวว่า ความพึงพอใจเป็นความรู้สึกหรือเจตคติที่ดีต่อการปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่ และความรับผิดชอบนั้น ๆ ด้วยใจรัก มีความกระตือรือร้นในการทำงานพยายามตั้งใจทำงานให้บรรลุเป้าหมาย และมีประสิทธิภาพสูงสุด มีความสุขกับงาน ที่ทำ และมีความพอใจ เมื่องานนั้นได้ผลประโยชน์ตอบแทน

จรรยา ทองถาวร (2536. หน้า 222-24 อ้างอิงมาจาก นริษา นราศรี 2544. หน้า 28) ได้กล่าวถึงความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ โดยได้สรุปเนื้อความมาจากแนวคิดของมาสโลว์ (Maslow) สรุปได้ว่า ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์แบ่งเป็น 5 ระดับ ดังนี้

1. ความต้องการทางร่างกายเป็นความต้องการพื้นฐาน ได้แก่ ความต้องการอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค
2. ความต้องการมั่นคงและปลอดภัย ได้แก่ ความต้องการมีความเป็นอยู่อย่างมั่นคงมีความปลอดภัยในร่างกายและทรัพย์สิน มีความมั่นคงในการทำงาน และมีชีวิตอยู่อย่างมั่นคงในสังคม
3. ความต้องการทางสังคม ได้แก่ ความต้องการความรัก ความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม
4. ความต้องการเกียรติยศชื่อเสียง ได้แก่ ความภูมิใจการได้รับความยกย่องจากบุคคลอื่น
5. ความต้องการความสำเร็จแห่งตน เป็นความต้องการระดับสูงสุด เป็นความต้องการระดับสูงเป็นความต้องการที่อยากจะทำให้เกิดความสำเร็จทุกอย่างตามความคิดของตน

2.11.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับความพึงพอใจ

สมพงษ์ เกษมสิน (2518. หน้า 298 อ้างอิงมาจาก นริษา นราศรี 2544. หน้า 28) บุคคลจะเกิดความพึงพอใจได้นั้น จะต้องมีการจูงใจ ได้กล่าวถึงการจูงใจว่า “ การจูงใจเป็นการชักจูงให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม โดยมีมูลเหตุความต้องการ 2 ประการ คือ ความต้องการทางร่างกายและความต้องการทางจิตใจ ”

นฤมล มีชัย (2535. หน้า 15) กล่าวว่า ความพึงพอใจเป็นความรู้สึกหรือเจตคติที่ดีต่อการปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่ และความรับผิดชอบนั้น ๆ ด้วยใจรัก มีความกระตือรือร้นในการทำงานพยายามตั้งใจทำงานให้บรรลุเป้าหมาย และมีประสิทธิภาพสูงสุด มีความสุขกับงาน ที่ทำและมีความพอใจ เมื่องานนั้นได้ผลประโยชน์ตอบแทน

จรรยา ทองถาวร (2536. หน้า 222-24 อ้างอิงมาจาก นริษา นราศรี 2544. หน้า 28) ได้กล่าวถึงความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ โดยได้สรุปเนื้อความมาจากแนวคิดของมาสโลว์ (Maslow) สรุปได้ว่า ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์แบ่งเป็น 5 ระดับ ดังนี้

1. ความต้องการทางร่างกายเป็นความต้องการพื้นฐาน ได้แก่ ความต้องการอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค
2. ความต้องการมั่นคงและปลอดภัย ได้แก่ ความต้องการมีความเป็นอยู่อย่างมั่นคงมีความปลอดภัยในร่างกายและทรัพย์สิน มีความมั่นคงในการทำงาน และมีชีวิตอยู่อย่างมั่นคงในสังคม
3. ความต้องการทางสังคม ได้แก่ ความต้องการความรัก ความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม
4. ความต้องการเกียรติยศชื่อเสียง ได้แก่ ความภูมิใจการได้รับความยกย่องจากบุคคลอื่น
5. ความต้องการความสำเร็จแห่งตน เป็นความต้องการระดับสูงสุด เป็นความต้องการระดับสูงเป็นความต้องการที่อยากจะให้เกิดความสำเร็จทุกอย่างตามความคิดของตน

สแตส์และเซเลย์ (Strauss and Sayles, 1960. P. 119-121) กล่าวว่าความรู้สึกพอใจในงานที่ทำและเต็มใจที่จะปฏิบัติงานนั้นให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร คนที่จะพอใจในงานที่ทำเมื่องานนั้นให้ผลประโยชน์ตอบแทนด้านวัตถุและจิตใจ ซึ่งสามารถสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของเขาได้

โวลแมน (Wolman, 1973. p. 95) ให้ความหมายของความพึงพอใจว่า ความพึงพอใจคือความรู้สึกมีความสุขเมื่อได้รับผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ต้องการ หรือ แรงจูงใจ

2.11.3 การวัดความพึงพอใจ

หทัยรัตน์ ประทุมสูตร (2542. หน้า 14) กล่าวว่า การวัดความพึงพอใจ เป็นเรื่องที่เปรียบเทียบได้กับความเข้าใจทั่วไป ซึ่งปกติจะวัดได้โดยการสอบถามจากบุคคลที่ต้องการจะถามมีเครื่องมือที่ต้องการจะใช้ในการวิจัยหลาย ๆ อย่าง อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าจะมีการวัดอยู่หลายแนวทางแต่การศึกษาความพึงพอใจอาจแยกตามแนวทางวัดได้สองแนวคิดตามความคิดเห็นของซาลิซนิกค์ คริสเทนส์ กล่าวคือ

1. วัดจากสภาพทั้งหมดของแต่ละบุคคล เช่นที่ทำงาน ที่บ้านและทุก ๆ อย่างที่เกี่ยวข้องกับชีวิตการศึกษาตามแนวทางนี้จะได้ข้อมูลที่สมบูรณ์แต่ทำให้เกิดความยุ่งยากกับการที่จะวัดและเปรียบเทียบ
2. วัดได้โดยแยกออกเป็นองค์ประกอบ เช่นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับงาน การนิเทศงานเกี่ยวกับนายจ้าง

2.12 กายวิภาค

2.12.1 ความหมายของวิชากายวิภาคศาสตร์และสรีรวิทยา

กายวิภาคศาสตร์ (anatomy) เป็นแขนงหนึ่งของวิชาชีววิทยาที่ศึกษาเกี่ยวกับขนาด รูปร่าง โครงสร้างและตำแหน่งของอวัยวะในร่างกาย อาจกล่าวได้ว่าเป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งมีชีวิตสาขาหนึ่ง ซึ่งต้องมีการตัดชิ้นส่วนของร่างกายมาเกี่ยวข้อง เพราะคำว่า anatomy มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก โดยคำว่า ana แปลว่า แยกออก ส่วนคำว่า tomy หรือ tome แปลว่า ตัด แต่สรีรวิทยา (physiology) เป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับหน้าที่หรือการทำงานของอวัยวะต่างๆ ในร่างกาย ซึ่งรวมถึงหน้าที่ในระดับเซลล์ที่เป็นส่วนประกอบด้วย โดยทั่วไปการศึกษาด้านกายวิภาคและการศึกษาด้านสรีรวิทยาจะเป็นการศึกษาที่ควบคู่กันไปได้ เพื่อจะได้ทราบว่าอวัยวะแต่ละอย่างในร่างกายมีรูปร่างอย่างไร มีขนาด หรืออยู่ที่ตำแหน่งใดของร่างกายและอวัยวะนั้นๆ ทำหน้าที่อย่างไร เป็นต้น

2.12.2 แนววิชาของกายวิภาคศาสตร์สามารถแบ่งออกได้ดังนี้

2.12.2.1 กายวิภาคศาสตร์เฉพาะทาง (special anatomy) หมายถึงการศึกษาทางลักษณะโครงสร้างของสัตว์แต่ละชนิด โดยเฉพาะศึกษาในทุกระบบของร่างกาย เช่น กายวิภาคศาสตร์ของโค ,ม้า, สุนัข, สุนัขและสัตว์ปีก ฯลฯ

2.12.2.2 จุลกายวิภาคศาสตร์ (histology หรือ microscopic anatomy) หมายถึงการศึกษาลักษณะโครงสร้างของร่างกาย โดยอาศัยกล้องจุลทรรศน์ การศึกษานี้เป็นการศึกษาเนื้อเยื่อต่างๆ ของร่างกายว่าประกอบด้วยเซลล์ประเภทใดบ้าง ลักษณะเซลล์มีรูปร่างอย่างไร ขนาด เป็นอย่างไร เป็นต้น

2.12.2.3 มหกายวิภาคศาสตร์ (gross anatomy หรือ macroscopic anatomy) หมายถึงการศึกษาลักษณะโครงสร้างของอวัยวะต่างๆ ที่สามารถจะเห็นได้ด้วยตาเปล่า โดยวิธีการแยกหรือชำแหละแยกอวัยวะออกเป็นส่วนๆ

2.12.2.4 คัพภวิทยา (embryology หรือ developmental anatomy) หมายถึงการศึกษากการเจริญเติบโตเปลี่ยนแปลงของเซลล์ตลอดจนเนื้อเยื่อ และอวัยวะในร่างกาย ตั้งแต่เป็นตัวอ่อนในระยะแรก (zygote)จนกระทั่งถึงระยะก่อนคลอด

2.12.2.5 กายวิภาคศาสตร์เปรียบเทียบ (comparative anatomy) หมายถึงการศึกษาด้านโครงสร้าง รูปร่างของอวัยวะของสัตว์ที่มีกระดูกสันหลังชนิดต่างๆ ว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร เช่น โคมีกระเพาะรวม สุนัขมีกระเพาะเดี่ยว เป็นต้น

2.12.2.6 กายวิภาคศาสตร์ทางสัตว์แพทย์ (veterinary anatomy) หมายถึงการศึกษากายวิภาคศาสตร์ของสัตว์เลี้ยง เพื่อประโยชน์ในอาชีพสัตวแพทย์ สำหรับการศึกษา

วิทยาศาสตร์เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจได้ง่าย มักนิยมศึกษาแยกเป็นระบบเรียกว่า systemic anatomy หรือศึกษาแยกเป็นส่วนๆ เฉพาะแต่ละแห่งเรียกว่า topographic anatomy

2.12.2.7 การศึกษากายวิภาคศาสตร์โดยศึกษาโครงสร้างของร่างกายแยกเป็นระบบ (systemic anatomy) จะทำให้เกิดสาขาวิชาเฉพาะตามระบบหรือสาขาวิชาเฉพาะตามอวัยวะที่ใช้ศึกษาแบ่งออกได้ดังแสดงในตารางที่ 2.3

ตารางที่ 2.3 แสดงระบบของอวัยวะและการแบ่งสาขาวิชาที่ศึกษา

ระบบ	ชื่อสาขาวิชา	อวัยวะที่ศึกษา
ระบบโครงร่าง (skeleton system)	osteology	กระดูกอ่อน, กระดูก
ระบบข้อต่อ (articular system)	arthroplogy	ข้อต่อแขนขา
ระบบกล้ามเนื้อ (muscular system)	myology	กล้ามเนื้อลาย เรียบ หัวใจ
ระบบประสาท (nervous system)	neurology	สมอง ไขสันหลัง เส้นประสาท
ระบบปกคลุมร่างกาย (integumentary system)	dermatology	ผิวหนัง ต่อมเหงื่อ ต่อมไขมัน ขน กีบ เขา
ระบบรับรู้ความรู้สึก (sensory system)	esthesiology	ตา หู จมูก อวัยวะรับสัมผัส
ระบบหมุนเวียนโลหิต (circular system)	angiology	หัวใจ เส้นเลือด เส้นน้ำเหลือง
ระบบขับถ่ายปัสสาวะ (urinary system)	splanchnology	ไต กระเพาะปัสสาวะ
ระบบหายใจ (respiratory system)	splanchnology	ปอด ทางเดินหายใจ
ระบบย่อยอาหาร (digestive system)	splanchnology	กระเพาะ ลำไส้ ตับ ตับอ่อน
ระบบสืบพันธุ์ (reproductive system)	splanchnology	รังไข่ และ ลูกอัณฑะ

ที่มา: สมปอง (2553)

2.12.2.8 การศึกษาระบบเฉพาะเป็นแห่ง (topographic anatomy) เป็นการศึกษา ระบบแยกส่วนต่างๆ ของร่างกาย เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องของอวัยวะ และตำแหน่งที่ตั้ง จัดเป็นการศึกษาที่เป็นพื้นฐานสำหรับวิชาศัลยศาสตร์ต่อไป แบ่งส่วนศึกษาดังนี้คือ

- 1 การศึกษาในส่วนหัว (head, throat, neck)
- 2 การศึกษาในส่วนขาหน้า (fore limb)
- 3 การศึกษาในส่วนท้อง (abdominal)
- 4 การศึกษาในส่วนขาหลัง (hind limb)

2.12.3 ท่ามาตรฐานทางกายวิภาคศาสตร์ (anatomical position)

การศึกษาท่ามาตรฐานทางกายวิภาคศาสตร์เป็นการศึกษาเกี่ยวกับท่าต่างๆ ที่ใช้อ้างอิงในการศึกษา เมื่อจะกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างอวัยวะต่างๆ เพื่อเป็นการป้องกันความสับสนในการ

บอกทิศทางของอวัยวะต่างๆ โดยกำหนดว่าท่านนี้เป็นท่าคนยืนตัวตรง ตาทั้งสองข้างมองตรงไป ข้างหน้าในแนวระดับ แขนทั้งสองข้างแนบชิดลำตัว โดยหันฝ่ามือทั้งสองข้างแบออกไปทางด้านหน้า และเท้าทั้งสองข้างชิดกันตลอด สำหรับการศึกษาทางกายวิภาคศาสตร์สัตว์เลี้ยงจำเป็นต้องยึดหลักท่ามาตรฐานทางกายวิภาคของคนเช่นกัน

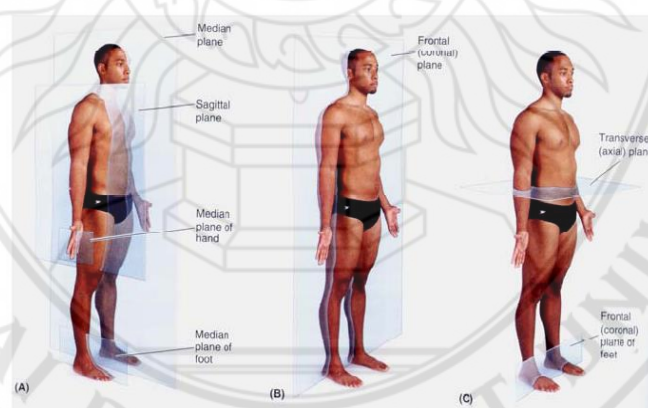
2.12.4 ระนาบหรือแนวตัดแบ่งร่างกาย (plane of body section)

ในการกำหนดตำแหน่งและการบอกความสัมพันธ์ระหว่างอวัยวะในร่างกายจำเป็นต้องมีการแบ่งระนาบของร่างกายออกเป็นระนาบต่างๆ ดังนี้ (ภาพที่ 1.1)

2.12.4.1 ระนาบข้าง (sagittal plane) หมายถึงระนาบในแนวตั้งที่แบ่งร่างกายมนุษย์หรือสัตว์เลี้ยงออกเป็นสองซีกขวาและซ้าย แต่ละซีกไม่จำเป็นต้องเท่ากันพอดี ถ้าเป็นการผ่าแบ่งตามแนวกึ่งกลางร่างกายตามแนวตั้งพอดีจะแบ่งร่างกายออกเป็นสองซีกเท่ากันทั้งซ้ายและขวาเรียกว่า Midsagittal plane หรือ Median plane

2.12.4.2 ระนาบหน้าหลัง (coronal plane) หมายถึงระนาบที่แบ่งร่างกายคนตามแนวตั้งตัดขนานกับรอยต่อของกะโหลก แบ่งร่างกายออกเป็นซีกหน้าและซีกหลัง แต่ในสัตว์เลี้ยงเนื่องจากยืนด้วยเท้าทั้งสี่ จะทำให้มีความแตกต่างกับในคน ในสัตว์เลี้ยงระนาบนี้จะแบ่งร่างกายออกเป็นครึ่งบนและครึ่งล่าง อาจเรียกว่า horizontal plane

2.12.4.3 ระนาบขวาง (transverse plane) เป็นระนาบที่ตั้งฉากกับระนาบข้างและระนาบหลังซึ่งจะแบ่งร่างกายออกเป็นซีกหน้าและซีกหลัง แต่ในร่างกายคนจะแบ่งออกเป็นครึ่งบนและครึ่งล่าง

ภาพที่ 2.36 แสดงระนาบและแนวตัดแบ่งของร่างกาย

ที่มา: lms.ubru.ac.th/file.php/blog/attachments

2.12.5 แนวแกนร่างกาย (body axis)

แนวแกนร่างกายเป็นแนวแกนที่กำหนดขึ้นมาเพื่อความสะดวกในการกำหนดจุดหมุนของการเคลื่อนไหวของร่างกาย สามารถกำหนดแนวแกนร่างกายออกเป็น 3 แกนคือ

2.12.5.1 แกนหน้าหลัง (anteriorposterior axis) เป็นแนวแกนที่ทอดผ่านจากส่วนหน้าของสัตว์ไปส่วนหลังของสัตว์ตามแนวนอน

2.12.5.2 แกนขวาง (transverse axis หรือ horizontal axis) เป็นแนวแกนที่ทอดผ่านร่างกายจากด้านซ้ายไปด้านขวาของร่างกายสัตว์หรือมนุษย์ตามแนวนอน

2.12.5.3 แกนตั้ง (vertical axis) เป็นแนวแกนในแนวตั้งที่ตั้งฉากกับสองแกนแรก

2.12.6 ศัพท์ที่ใช้บอกรักษาตำแหน่งและความสัมพันธ์ของอวัยวะ (terms of relationship)

เพื่อให้มีความเข้าใจในทางเดียวกันหรือมีความเข้าใจตรงกันในการกล่าวถึงตำแหน่งของอวัยวะในร่างกายสัตว์เลี้ยง จึงได้มีการกำหนดศัพท์เฉพาะขึ้น เพื่อใช้บอกว่าโครงสร้างหรืออวัยวะนั้นๆ อยู่ที่ใดในร่างกาย และมีความสัมพันธ์กับอวัยวะอื่นๆ อย่างไร โดยคำศัพท์ที่จะกล่าวถึงต่อไป (ตารางที่ 2.4) เป็นคำศัพท์ที่ใช้บอกรักษาตำแหน่งของอวัยวะบนร่างกาย เช่น

ตารางที่ 2.4 แสดงคำศัพท์ที่ใช้บ่งบอกตำแหน่งและความสัมพันธ์ของอวัยวะ

คำศัพท์	ความหมาย
anterior หรือ cranial	ส่วนหัวหรือด้านหน้าของสัตว์ หรือส่วนที่ค่อนข้างไปทางด้านหน้าของสัตว์
posterior หรือ caudal	ส่วนท้ายหรือด้านหลังของสัตว์ หรือส่วนที่ค่อนข้างไปทางด้านหลังของสัตว์
ventral	ด้านล่างหรือด้านที่ค่อนข้างไปด้านหลังของสัตว์
dorsal	ด้านบนหรือด้านหลังของร่างกายสัตว์
proximal	ด้านที่อยู่สูงกว่าหรือเหนือกว่าหรืออยู่ใกล้กับเส้นกลางตัวมากกว่าหรือใกล้แนวกระดูกสันหลังมากกว่า
distal	ด้านที่อยู่ต่ำกว่าหรือไกลกว่าแนวกระดูกสันหลัง
superior	ส่วนบนเหนือหัวหรือส่วนหัว
inferior	ส่วนล่างของร่างกาย
median	ส่วนที่อยู่ในแนวกลางตัวพอดี
medial	อยู่ใกล้กับแนวกลางตัว
lateral	ส่วนที่อยู่ห่างจากแนวกระดูกสันหลังหรือเส้นแนวกลางตัว
intermediate	ส่วนที่อยู่ตรงกลางระหว่างสองสิ่ง
superficial	ส่วนที่อยู่ใกล้ผิวหรืออยู่ตื้น
deep	ส่วนที่อยู่ลึกลงไป
external	ส่วนที่อยู่ด้านนอกของผนัง (มักใช้กับอวัยวะที่มีโพรง)
internal	อยู่ข้างในผนัง (มักใช้กับอวัยวะที่มีโพรง)
central	อยู่ใกล้ศูนย์กลางหรือไกลอวัยวะมากกว่า
peripheral	อยู่ห่างจากศูนย์กลางหรือไกลอวัยวะมากกว่า
visceral	ชั้นที่แนบติดกับผิวอวัยวะภายใน
parietal	ชั้นที่บุผนังด้านในของช่องว่างในร่างกาย

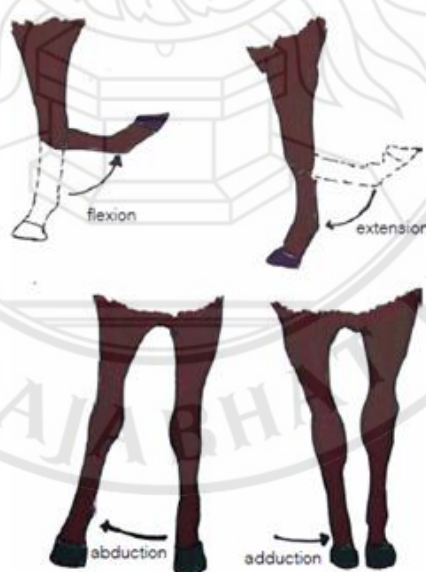
ที่มา: สมปอง (2553)

2.12.7 ศัพท์ที่ใช้แสดงการเคลื่อนไหวหรือเคลื่อนที่ของอวัยวะในลักษณะต่าง ๆ กัน (terminology of movement)

เนื่องจากร่างกายของสัตว์สามารถมีการเคลื่อนไหวได้เพราะมีระบบโครงสร้างและกล้ามเนื้อรวมทั้งข้อต่อ จึงได้มีการกำหนดศัพท์ที่ใช้เรียกท่าการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ไว้ (ภาพที่ 2.5) เพื่อสะดวกในการอ้างอิงและเพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน คำศัพท์ที่เกี่ยวกับการเคลื่อนไหว (ตารางที่ 2.5) มักเป็นคำศัพท์ที่จัดไว้เป็นคู่ดังนี้

คำศัพท์	คำศัพท์ที่คู่กัน	ความหมาย
abduction	adduction	หมายถึงการเคลื่อนไหวที่ออกจากแนวมุมกลางตัวและการเคลื่อนไหวเข้าหาแนวมุมกลางตัว
flexion	extension	หมายถึงการงอข้อต่อเข้าไต่ข้อหนึ่งและการยืข้อต่อข้อใดข้อหนึ่งที่มีทิศทางตรงข้ามกัน
elevation	depression	หมายถึงการเคลื่อนส่วนของร่างกายเช่นฝ่าเท้าให้เลื่อนไปทางส่วนหัวหรือด้านบน และการเคลื่อนส่วนของร่างกายให้ลงไปทางด้านล่าง
protraction	retraction	เป็นการเคลื่อนที่ของส่วนยื่นส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายออกไปข้างหน้าและดึงกลับทางด้านท้าย

ตารางที่ 2.5 แสดงคำศัพท์ที่ใช้แสดงการเคลื่อนไหวหรือเคลื่อนที่ของอวัยวะในลักษณะต่าง ๆ กัน
ที่มา: สมบอง (2553)

ภาพที่ 2.37 คำศัพท์แสดงการเคลื่อนไหวของอวัยวะ

ดัดแปลงจาก : Frandson, 1981

2.12.8 ประโยชน์ของการศึกษาวิชากายวิภาคศาสตร์ และ สรีรวิทยา

2.12.8.1 ทำให้รู้ถึงสภาพปกติ และสภาพผิดปกติของสัตว์ เช่น สุนัข จิ้งหะการหายใจตามปกติโดยเฉลี่ย 10-16 ครั้ง/นาที แต่ถ้าวัดการหายใจแล้วได้ค่าเฉลี่ยต่ำกว่า หรือสูงกว่าปกติ ก็ แสดงว่าสุนัขนั้น ๆ ร่างกายอยู่ในสภาพที่ผิดปกติ ซึ่งต้องค้นหาสาเหตุ และแก้ไขกันไป

2.12.8.2 นำไปเป็นพื้นฐานการศึกษาวิชาศัลยศาสตร์ อายุรศาสตร์ พยาธิวิทยา สรีรศาสตร์ และโรคที่เกี่ยวข้องกับระบบสืบพันธุ์

2.12.8.3 ทำให้ทราบถึงรูปร่าง และหน้าที่แห่งอวัยวะนั้น ๆ ซึ่งจะ เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิชาวิทยา ศาสตร์ สาขาวิชาสัตวศาสตร์ต่าง ๆ

2.12.8.4 ทำให้เกิดแนวความคิดใหม่ ที่จะนำมาประยุกต์ในการเลี้ยงสัตว์ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2.13 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เจษฎา พัฒรานนท์. (2553). การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา กลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นภายใต้บริบทชุมชนกลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นวัตกรรม AIC มา ใช้ ในการประชุมเชิงปฏิบัติการ ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มจักสานใบกะพ้อมีความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีผู้เข้าร่วมดำเนินการ พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น จำนวน 30 คน มีการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม 3 วนรอบ แนวทางหลักในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ คือ การนำเสนอวัสดุที่เหลือจากการทำพ้อใบกะพ้อมา พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ได้ต้นแบบผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย จำนวน 21 ชุดผลิตภัณฑ์ 53 ชิ้นงาน ได้แกนนำในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนาสามารถนำไปจำหน่ายตลอดจนถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนในท้องถิ่น ผลการวิจัย เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน ท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม

นภัทรหทัย ปัญเจริญ. (2548) ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง ช่องทางการจัดจำหน่ายไม้แกะสลักชุมชนบ้านถวาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ผลิตและผู้ประกอบการจำหน่ายสินค้าไม้แกะสลัก มีช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้าไม้แกะสลัก เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไป ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ที่เข้ามาซื้อสินค้าภายในชุมชน แหล่งตลาดในกรุงเทพมหานครเป็นตลาดเป้าหมายขนาดใหญ่ของผู้ผลิต และผู้ประกอบการสินค้าไม้แกะสลัก โดยสินค้าที่จัดจำหน่าย ได้จำนวนมากเป็นสินค้านำหนักเบา กว่า กิโลกรัม ได้แก่ ของตกแต่งบ้าน กาแล กรอบรูป ป้ายไม้ และมี

การบริการจัดส่งสินค้า ประกอบกับราคาสินค้าไม่แพง เพราะมีการตั้งราคาตามต้นทุน การดำเนินการผลิต และมีการส่งเสริมการขายของชุมชนบ้านถวายในงานการจัดแสดงสินค้า ไม้แกะสลักบ้านถวายเป็นประจำในเดือนเมษายนของทุกปี สำหรับผลการศึกษเกี่ยวกับปัจจัยที่ผู้ผลิตและผู้ประกอบการบ้านถวายเลือกใช้ช่องทาง ในการจัดจำหน่ายไม้แกะสลักนั้น ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ได้ระบุว่า เลือกหาการจัดส่งสินค้าไม้แกะสลักไปยังผู้บริโภคด้วยตนเอง ทางรถยนต์ และเลือกตัวแทนการจัดจำหน่ายสินค้าไม้ แกะสลักจากหลาย ๆ แห่ง ไม่ใช่สินค้าจากบ้านถวายเพียงแห่งเดียว ชุมชนบ้านถวายได้เลือกออกแบบ ปรับปรุง กำหนดรูปแบบสินค้าด้วยตนเอง และช่วงเดือนที่มีการจำหน่ายสินค้าได้มากที่สุด คือ ช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนเมษายนของทุก ๆ ปี ชุมชนมีคู่แข่งสำคัญคือศูนย์หัตถกรรมบ้านถวาย หมู่บ้านห้วยแก้ว ตำบลขุนคอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนกฎหมายของรัฐบาลที่มีผลต่อการดำเนินงานของผู้ผลิตและผู้ประกอบการคือ การเก็บภาษีอากร ในกรณีการจัดส่งสินค้าให้ลูกค้าชาวต่างประเทศและโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ส่งผลดีต่อ การขยายตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ

วินัย โสมดี . (2552) ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง วิเคราะห์การออกแบบผลิตภัณฑ์ และศักยภาพของธุรกิจชุมชนตามโครงการ "หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์" กรณีศึกษาผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลัก อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า จากการวิเคราะห์การออกแบบผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์ ไม้แกะสลัก มีปัญหาขาดความรู้ในด้านการออกแบบ ปัญหาการออกแบบให้ได้ตามลักษณะของไม้ เนื่องจากขนาดของไม้ที่ได้มีขนาดไม่เท่ากัน จึงทำให้ผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลักมีขนาดไม่ได้มาตรฐาน ในด้านการออกแบบไม่มีการพัฒนารูปแบบเท่าที่ควรในหลายปีที่ผ่านมา อีกทั้งราคาไม่เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ เพราะปัญหาการตัดราคากันเองของผู้ประกอบการ การแก้ไขปัญหาก็ให้ตรงจุดควรออกแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความแปลกใหม่ทันสมัย ควรเน้นประโยชน์ใช้สอยให้มากกว่าเดิม ปรับปรุงด้านขนาด ความสวยงาม ความประณีตของงาน และคุณภาพโดยรวมในราคาที่เหมาะสม

เอกพงศ์ อินเกื้อ, ประชา พิจักขณา, อาณัญ ศรีพิชญ์ตระกูล . (2554) วิจัยการสร้างสรรค์งานหัตถกรรมโดยใช้พื้นฐานของ “หัตถอุตสาหกรรม” และใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นตัวขับเคลื่อน การเลือกใช้เทคนิคหรือกระบวนการผลิตตามภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมกับการใช้เทคโนโลยีที่เรียบง่ายหรือวัสดุทางอุตสาหกรรมจึงเป็นแนวทางที่สามารถสร้างงานหัตถกรรมใช้ได้รวดเร็ว มีคุณภาพ สามารถแข่งขันกับความต้องการของตลาดโลกได้ โดยจากการศึกษาผู้วิจัยสามารถแบ่งแนวทางการออกแบบได้เป็น 1. การขึ้นรูปแบบอิสระ (โครงสร้าง+โครงสร้าง=ผลงาน) 2. การขึ้นรูปแบบใช้ต้นแบบ (โครงสร้าง+ผิว=ผลงาน) โดยใช้วัสดุทางอุตสาหกรรมคือเซรามิค เป็นโครงสร้างหลักใช้ไม้ไผ่ หวาย เป็นโครงสร้างรองและผิว โดยทั้ง2แนวทางเป็นกรณีศึกษาในการนำไปพัฒนาเพื่อต่อยอดในงานหัตถกรรมจักสานต่อไป